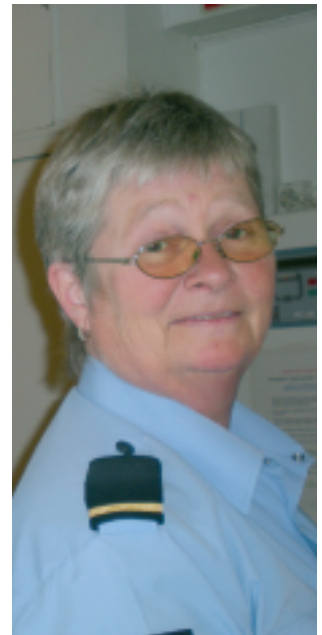
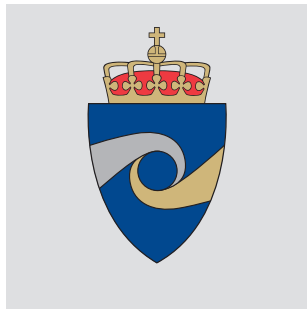

Konfliktråd i fengsel – et godt tilbud til deg?

Er du i konflikt med noen, – i eller utenfor fengselet?

Ønsker du en samtale med familie eller venner, men synes det er vanskelig å ta kontakt med dem?

Har du anake om å snakke med en person du har påført skade eller vanskeligheter?

Konfliktrådet legger til rette for møter mellom mennesker som ønsker å snakke med hverandre om noe som er vanskelig.

En megler i Konfliktrådet er upartisk i saken og har til oppgave å lede an.

En tirsdagskveld annenhver måned får avdelingen du sitter på besøk av to meglere fra konfliktrådet.

Meglerne legger til rette for en samtale i fellesskapet. Temaene kan være vold, soning, forsoning, konflikt m.m.

Dersom du har en sak du tror meglere kan hjelpe deg med, kan du snakke med meglerne på torsdags hånd denne kvelden.

Meglerne vil kontakte den andre part og spørre om her, hva eller de kan tenke seg å møte deg til en samtale.

Dersom alle ønsker en samtale, avtaler

VEILEDER

KONFLIKTRÅD I FENGSEL

VEILEDER

KONFLIKTRÅD I FENGSEL

*– et samarbeid mellom konfliktrådet
og kriminalomsorgen*

Av Ida Hydle og Arne Værland

Forord

I 2003 startet Arne Værland, konfliktrådsleder i Agder, Frank M. T. Johansen, seksjonsleder for lukket avdeling ved Arendal fengsel, og Ida Hydle, megler i konfliktrådet og professor ved Høgskolen i Agder¹, et forsøksprosjekt og utviklingsarbeid med *konfliktråd* i fengsel.

Arbeidet gikk over ca. 2 år, ble nedfelt i en rapport ”Konfliktråd i fengsel”² og resulterte i et fast samarbeid mellom konfliktrådet og fengselet. Meglerne Turi Rostøl og Tor Kristian Johansen tok over arbeidet og gjorde nye og viktige erfaringer i arbeidet. En rekke konkrete og praktiske spørsmål ble drøftet og løst i forsøksprosjektet.

Det er i dag startet opp tilsvarende arbeid i Kristiansand fengsel og flere andre fengsel og konfliktråd er i ferd med, eller ønsker å etablere et samarbeid. Det viser behovet for en generell og praktisk veileder til så vel konfliktrådenes som til fengslenes personale.

For fengslene kan samarbeidet ses på som et gratis tilbud for de innsatte. På den ene siden er det et tilbud til befolkningen i fengselet, på samme måte som det er til resten av befolkningen utenfor fengselet. På den andre siden kreves det noe mer, både fra kriminalomsorgens side og fra konfliktrådets side, for å få etablert og gjennomført dette tilbudet. Det er for å lette dette merarbeidet og vise vei, vi skriver denne veilederen. En veiledning i et arbeid vi *vet* vil være til nytte både for den enkelte innsatte og for pårørende, for de ansatte i fengslene og for konfliktrådets ledere og meglere.

Denne veilederen er todelt, - en praktisk del og en bakgrunnsdel som viser til forskning og forankring. I del en, viser vi en praktisk tilnærming til etablering av et ”konfliktråd i fengsel” - samarbeid. Da fengslene vil være ulike, vil formen på samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel også variere. Den malen vi i veilederen viser til vil av den grunn ikke passe i alle fengsler. Veilederen peker likevel på mange vesentlige forutsetninger for et samarbeid, enten det er et lite eller stort fengsel, eller en åpen eller lukket avdeling.

I den andre delen av veilederen har vi valgt å vise til et relativt omfattende nasjonalt og internasjonalt forskningsarbeid, samt til erfaringer fra arbeidet i Arendal og Bergen fengsel.

I tillegg til denne veilederen har meglerne i konfliktrådet tilgang til en kursmappe med øvelser og oppgaver etc. som de kan benytte i de omtalte dialogmøtene i fengselet.

Denne veilederen er skrevet med økonomisk støtte fra Justis- og politidepartementet og Sekretariatet for konfliktrådene.

Innhold

1.1	Innledning.....	6
1.2	Hva er konfliktråd?	6
1.2.1	Hva er megling og møter i konfliktråd?	6
1.2.2	Tilrettelagte møter eller megling?	7
1.2.3	Prosedyre før megling	7
1.2.4	Fasene i megling	7
1.3	Meglerne i fengsel.....	8
1.3.1	Styrke, makt og kraft i relasjon mellom parter	9
1.4	Konfliktrådet og fengselet - hvorfor et samarbeid?.....	9
1.4.1	Fengselet som ramme for konfliktrådsmøter?.....	10
1.4.2	Den innsattes hensikt med megling	10
1.4.3	Fysiske og mentale murer	11
1.5	Hva er "Konfliktråd i fengsel"?	11
1.6	Praktisk samarbeid mellom konfliktrådet og fengsel	12
1.6.1	Program.....	14
1.6.2	Praktisk arbeidsfordeling.....	15
1.6.3	Nødvendige avklaringer.....	16
1.7	Hva skal til for å få gode møter mellom de innsatte og meglerne?	16
1.7.1	Møteformer.....	16
1.7.2	Dialogmøter	16
1.7.3	Forberedelser til dialogmøtet - Hvem gjør hva?	17
1.7.4	Krav til rammer, struktur og ledelse av møtet.....	17
1.8	Når dialogmøtene genererer enkeltsaker	18
1.8.1	Skisse for fremdriften i saken	19
1.8.2	Spesielt vedrørende taushetsplikt	19
1.8.3	Meglingsmøte eller tilrettelagt samtale	19
1.9	Sikkerhet	20
1.10	Erfaringer ved eksterne meglingsmøter	20
1.10.1	Meglingsmøter etter at den innsatte er løslatt	21
1.10.2	Vedlikehold av samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel.....	21

1.11 Utvelgelse og introduksjon av (nye) meglere.....	21
1.11.1 Overordnet forankring	21
1.12 Oppsummering	22

ERFARINGER OG FORSKNING – NASJONALT OG INTERNASJONALT

Kort sammendrag.....	23
KONFLIKTRÅD I FENGSEL: Erfaringer nasjonalt og internasjonalt.....	23
Konfliktrådets rolle i kriminalomsorgen	23
MEGLING I VOLDSSAKER: Erfaringer fra Bergen fengsel.....	24
Erfaringer fra prosjektet.....	24
MEGLING I FENGSEL 2004 - 2005: Erfaringer fra Arendal fengsel.....	25
To illustrerende erfaringer	26
Erfaringer fra andre land.....	26
Hva ønsker partene?	28

VEDLEGG

Samarbeidsavtale	29
-------------------------------	-----------

Noter	31
--------------------	-----------

Veileder for samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel

1.1 Innledning

***”Jeg ønsket å snakke med de to jeg ranet.
For å komme videre i livet trengte jeg å si unnskyld til dem.”***
(En innsatt et år etter at han snakket med ofrene)

***”Alle innsatte i norske fengsler bør få lære eller høre om
konfliktrådet og det de kan tilby. De innsatte har masse levde
erfaring når det gjelder konflikter og uttømmelige kilder når
det gjelder dårlige løsninger. Konfliktrådet bør straks gjøres
til en permanent og forutsigbar del av det å gjennomføre
straff i Norge.”***

(Frank Johansen – tidl. leder av lukket avdeling i Arendal fengsel,
nå fengselsleder i Kristiansand fengsel)

Dette er en veileder for å komme i gang med og gjennomføre megling i fengsel. Utenom dette finnes det mange andre muligheter for straffedømte til å inngå megling.

Fengsel og konfliktråd – to institusjoner på hvert sitt ytterpunkt med sammenfallende interesser i å forebygge nye lovbrudd og bidra til rehabilitering av dem som har begått lovbrudd. Hovedformålet er klart: Å arbeide for at folk flest opplever et trygt og sikkert samfunn.

”Hvorfor var det ingen som fortalte meg om Konfliktrådet da jeg var 15 år?” Spørsmålet kom fra en innsatt som var dømt for flere forhold og satt inn for tredje gang. Han er en av de mange som Konfliktrådet i Agder har kommet i kontakt med gjennom de fire årene hvor meglere har snakket med de innsatte om egne konflikter og deres behov for å benytte seg av megling. Erfaringene er mange – og gode nok – til at arbeidet bør fortsette og spres til andre fengsler.

Fengselet og konfliktrådets medarbeidere vet ofte lite om hverandres rammebetingelser og arbeid. Gjensidig forståelse og respekt for hverandres arbeid forutsetter god informasjon. Mens de ansatte kan få informasjon i personalmøter, får de innsatte sin informasjon i det som kalles for dialogmøter. Disse møtene ledes av meglere i konfliktrådet. Dersom fengselsledelse og ansatte har godt kjennskap til konfliktrådets arbeid, kan kanskje de ansatte i framtida formidle denne informasjon til de innsatte. Det vil forutsette en endringsprosess som kan være både ønskelig og krevende: En vending i retning gjenoppbygging og forsoning, selv i straffesakskjedens siste ledd, fengselet.

Erfaringene så langt viser at en gjenoppbyggende og forsonende praksis kan gi et bedre soningsmiljø i fengselet for både ansatte og innsatte – og bidra til at interne konflikter håndteres på en bedre måte. Erfaringer fra Arendal fengsel viser hvordan møter mellom innsatte og noen ”der ute” enten det er venner, ”fiender” eller familiemedlemmer, kan være et viktig ledd i rehabiliteringen.

Denne veilederen beskriver noen av forutsetningene for et samarbeid mellom fengselet og konfliktrådet – og hvordan det kan legges til rette for et best mulig tilbud til de innsatte.

1.2 Hva er konfliktråd?

Denne veilederen henvender seg både til kriminalomsorgen og konfliktrådene. Da virksomhetene kan være ukjente for hverandre gis det i denne delen en kort innføring i konfliktrådets arbeidsform og tilnærming til partene og konflikten.

Videre foretas det også en enkel, skjematisk gjennomgang av meglingsstrategien.

1.2.1 Hva er megling og møter i konfliktråd?

Megling er et møte mellom to eller flere personer i konflikt, og en eller flere utenforstående personer, som sikrer at det blir snakket både om det man er uenige om og de følger det har hatt for den enkelte. Megling skiller seg fra konfliktbehandling i domstolene hvor det ofte handler om å få *rett og vinne saken*, dvs. vinne over den andre parten. I megling søker man via dialog å nå inn til kjernen i konflikten, slik at partene i større grad forstår hverandres handlinger eller synspunkter på konflikten. Meglere dømmer ikke riktig eller galt i konflikten og treffer ingen avgjørelser, men hjelper partene med selv å finne løsninger.

I megling møtes partene i en konflikt til en samtale i konfliktrådet eller av og til annet egnet, dvs. nøytralt, sted. I *Konfliktrådslovens § 6* står det: ”Megling foretas som regel i den kommunen hvor den påklagede bor eller oppholder seg”. Det bemerkes videre i forskriftene følgende: ”Det er viktig at partene føler at de er på like fot under meglingen. Det bør derfor være et utgangspunkt at meglingen ikke skjer på en parts eiendom eller bosted. Slik får ingen av partene fordel av ”hjemmebane”. Men hvis en part sitter inne på en lukket avdeling, er det ingenting i veien for at møtet kan skje i ett av fengselets besøksrom. Dette krever imidlertid et spesielt forarbeid som avviker fra meglernes vanlige forarbeid i konfliktrådet. For de ansatte i fengselet kreves det også ny kunnskap og andre tiltak for å legge til rette for møtet.

1.2.2 Tilrettelagte møter eller megling?

Alle slags konflikter kan i prinsippet megles, men i for eksempel volds- eller voldtektssaker kan det, som tidligere nevnt, føles misvisende å snakke om megling. I stedet kan det være egnet å snakke om *møter* mellom parter - et møte for å snakke sammen om det som skjedde, om skadene og om fremtiden.

”Her i fengselet er det en del upløyd mark på det forebyggende plan. Og mange her sliter med angst og med sorg nær opp til kriminaliteten.”

(En ansatt i fengselet)

1.2.3 Prosedyre før megling

Hvem som helst kan melde en sak til konfliktrådet, så tar konfliktrådsleder (eller en i konfliktrådsadministrasjonen) kontakt med den andre eller de andre partene. Når samtykke til møte foreligger fra begge parter, oversendes saken til megler som også innkaller til møte.

I noen konfliktråd megler folk alene, i andre er de alltid to og to. Megler er gjerne i kontakt med partene i forkant av meglingsmøtet, både for å avtale tid og sted for megling og avklare hvorvidt det er ønske eller grunnlag for en forsamtale. En forsamtale er ment som en mulighet for å orientere partene om hva som normalt skjer i et meglingsmøte. Gjennom en forsamtale kan megleren sjekke ut partenes ønsker og behov for å møtes, samt trygge dem i forhold til prosessen. I en forsamtale skal megler og partene ikke gå inn i selve saksforhold og løsningsalternativ. Hvis meglerne tar lange samtaler med partene på forhånd, risikerer de å bli en slags terapeuter eller å bli parter i saken, alt etter hvem de snakker med. Redselen er stor og reell for å ”stjele” konflikten fra partene hvis ikke også de praktiske sidene ved å opprettholde en upartiskhet overholdes. I alvorlige voldssaker kan det ofte være nødvendig med ekstra forklaringer og forsikringer overfor begge parter om hva som er meningen med møtet. Ikke alle føler noe umiddelbart behov for å møte den andre - ansikt til ansikt.

Erfaring og forskning viser at frykten for møtet er vel så stor hos gjerningspersonen som hos den skadelidte. Men erfaring og forskning viser også at gevinsten ved å møtes som regel er uventet stor, og dette budskapet forsøker meglerne å få fram i forsamtaler med partene.

Målet for meglingen er at partene skal finne en felles definisjon på problemet og en løsning eller håndtering av konflikten de kan enes om. Meglingen trenger ikke være mislykket selv om partene ikke klarer å finne en løsning på konflikten. Meglingsprosessen er for mange parter viktigere enn å inngå en avtale (fra Håndbok for meglere 2000).

Meglingen ”skal representere noe mer enn en vanlig uformell samtale mellom aktørene”, men ritualer er likevel ikke så fast at det blir en formell, institusjonell samtale. Det er et viktig poeng at meglere skal snakke ”hverdagsspråk”, uten bruk av fremmedgjørende fagtermer. Den overordnede fremdriften i samtalen skal styres av

megleren, men ettersom målet er at partene selv er hovedaktører i konflikthåndteringen, gis det stort rom for partenes egen samhandling. Megleren har ikke utarbeidet et sett spørsmål på forhånd, men det finnes en rekke gode råd som man som megler blir gjort kjent med og benytter seg av. Mange av disse er nedskrevet i en perm som meglerne får etter megleropplæringen. En del av det skriftlige materialet bærer preg av juridisk praksis, fordi

1. - megling i straffesaker (til nå) er et alternativ til straffesaks-gang, og da skal påtalemyndigheten ha tilbakemelding om forløpet
2. - megling i sivile saker også ofte ender i en avtale som kan ha juridisk bindende kraft

Opplæringen av meglere går over 4 dager. Mye av opplæringen foregår ved hjelp av illustrerende rollespill. Opplæringen er altså meget konkret og har som mål at meglerne får praktiske ferdigheter i partsnøytral eller upartisk konflikthåndtering. Under megleropplæringen blir megleren gjort kjent med rammene for megling, men det finnes ingen detaljerte beskrivelser av meglingsritualet som meglerne er pålagt å følge. Følgende beskrivelse av meglingsritualet er en oppsummering av ulike meglererfaringer sammen med råd fra ”Håndbok for meglere”. Det er både skriftlige og muntlig overleverte tradisjoner, regler og råd, som meglerne blir kjent med under opplæringsfasen.

1.2.4 Fasene i megling

For å skape trygghet og oppnå en best mulig meglingsprosess, er det viktig at alle aktørene føler seg tatt vel i mot. Dette gjøres ved at man anviser plass og tar seg tid til ”litt utenomstakk” eller ”hverdagsprat” før meglingen starter.

Deretter følger en presentasjon av de som er til stede: ”La alle de som er til stede få presentere seg selv; de bør også informere om i hvilken sammenheng de deltar i meglingen.”

Den neste fasen er selve *innledningen*. Under denne delen står det en rekke punkter megleren skal/kan opplyse kort om:

- Megling er frivillig og kan når som helst avbrytes av partene
- Meglerne er nøytrale, har taushetsplikt og er vanlige representanter for lokalsamfunnet.
- Partene skal få si det de har behov for, uten å bli avbrutt
- Det er viktig å snakke sammen om følelser og reaksjoner, men uten å trække på noen
- Partene er hovedaktører i meglingen, deres ønsker og behov er det primære
- Meglerens rolle er å hjelpe partene til en dialog og til å få skrevet en avtale
- Partene har vanligvis en ukes angrefrist etter inngått avtale

Deretter følger selve *hoveddelen*. Meglerne ber hver av partene fortelle hva som skjedde. Den part som har meldt saken blir som regel oppfordret til å starte. Meglerne skal forsøke å nå fram til et eventuelt oppgjør eller forsoning mellom partene, ved å bevege fokus bort fra selve konflikten og fortiden og over til partenes opp-

levelser og tanker i nåtid, og deretter spør de hva partene tenker om fremtiden. Dette gjør de ved å spørre i en bestemt rekkefølge:

- Hva skjedde?
- Hvordan opplevde du det?
- Hvordan har du det nå?
- Hvordan ser du for deg - eller vil du ha - fremtiden?

Spørsmålene stilles vekselvis til partene. Hvis det er mange parter til stede som i "Megling" med flere deltakere eller familieråd, hvor det kan være over 30 personer i rommet, følges likevel dette ritualet.

Den neste fasen er avtalen. I meglerhåndboka står det følgende råd til meglernes:

- Skriv kort om hva hendelsen dreier seg om, uten å gi noen vurdering av den. **"Ikke bruk standardformuleringer"** – skriv om den aktuelle hendelsen"
- Forsøk å gi et inntrykk av hva som har skjedd i meglingen. "Unngå formuleringer som "tort og svie" og "NN lovet å holde seg borte fra..."
- **Få frem det konkrete oppgjøret.** Ved økonomisk oppgjør: bankkontonummer, dato for innbetaling, fastsette beløp osv. Ved arbeidsavtale: Når/hvor skal arbeidet utføres, innen hvilken frist. Ved annen avtale formuleres den teksten partene ønsker, eller megler kan hjelpe dem med å finne den formuleringen partene finner hensiktsmessig.

Siste fase er *avslutningsfasen*. Her bes meglernes oppfordre partene til et håndtrykk, dersom de føler det naturlig. Partene må ikke føle det som et press at de må ta hverandre i hånden, men et slikt håndtrykk kan ha stor betydning for partene.

Meglerne lærer om spørsmål og uttrykk som kan øke eller minske en konflikt, slik som spørsmålsstrategier i megling, og forskjeller mellom konfliktopptrappende og konfliktdempende språkbruk. Et spørreord som for eksempel er "forbudt" for meglere å bruke er ordet *hvorfor* når de skal få partene til å fortelle om konflikten og om hvordan de opplevde det da og nå.

Meglerens status og roller i det norske konfliktrådet er en viktig diskusjon som går igjen i alle lokale meglersamlinger. Selv om statusen er "leg" har de fleste meglernes en yrkesfaglig bakgrunn.

Mange meglere kommer fra helse- og sosial eller skolesektoren. Den yrkesmessige bakgrunnen inngår i deres totale kompetanse, men det er ikke yrkesrollen de utøver som meglere. "En legmann i denne sammenhengen er et godt kvalifisert medmenneske", sa en opplæringsleder i konfliktrådet. Deres status er lokalsamfunnets representant for den rimelige og sunne fornuft og en utøver av det loven og forskriftene pålegger dem. Rekrutteringen av meglere foregår som når man ellers søker et offentlig verv, - det vil si at interesserte søker på ledige meglerverv. De inviteres til intervju og oppnevnes av et oppnevningssutvalg. Det betyr at oppnev-

ningsprosessen normalt sikrer interesserte og kompetente personer til meglervervet og i meglerrollene.

Rollen som megler er mangfoldig: man skal være tillitsvekkende, reflekterende, lyttende, strukturerende, fremtidsrettet, rolig, kreativ, positiv, åpen, tålmodig, analyserende, autoritativ, tolerant og empatisk. Dette trenes det på i rollespill og også i regelmessig, oppfølgende veiledning etter meglinger fra konfliktrådsleder eller rådgiver.

Fokus er hele tiden på hvordan skape en trygg og rolig atmosfære i møtet og hvordan bidra til at partene får eller opprettholder et eierforhold til konflikten.

1.3 Meglerne i fengsel

Som det vises til i denne veilederen kan alle slags typer konflikter gi grunnlag for et ønske og et behov fra partene om å møtes ansikt til ansikt i et nøytralt rom for å snakke sammen.

I drapssaker blir *partene* de etterlatte og den eller de som har utført drapet. Men som regel er det mange flere parter enn de direkte rammene i straffesaker. Det kan være familiemedlemmer, naboer, venner som også føler seg truffet av den straffbare handlingen. Også de nære pårørende til en drapsmann kan ha stort behov for å møte de etterlatte. I USA finnes for eksempel en egen organisasjon av mødre til personer som har drept og blitt drept som arbeider for at slike møter kan finne sted. De to kvinnene som startet organisasjonen sier "vi har begge mistet en sønn".

I Europarådets rekommandasjon fra 1999, klargjøres det at det bør være en rett for både ofre og gjerningspersoner i straffesaker å møtes, *uansett når i straffesaksprosessen*. Konfliktrådet i Agder og Agder politidistrikt avsluttet i 2009 et prosjekt hvor det ble lagt til rette for en slik behandling i saker der ungdom mellom 15 og 18 år har begått alvorlige straffbare handlinger.

Fra Romerike politikammer og konfliktråd har det vært enkelte saker som faktisk har vært vellykket håndtert som sivil sak i konfliktråd parallelt med straffesaken.

Det dreide seg om en drapssak og en sak om falsk anmeldelse av voldtekt/trussel om vold.

Et fengsel er kanskje et av de stedene i et samfunn der menneskers følelser og konflikter settes mest på prøve. Kravene til mestring av mellommenneskelige forhold er størst når man ikke kan unngå, ikke kan komme ut. De færreste som sitter inne, ville ha valgt disse omgivelsene, eller innesperringen. De ville heller ikke valgt sine medmennesker, verken de innsatte eller de ansatte. Derfor er det kanskje ikke til å unngå at det oppstår konflikter mellom innsatte og også mellom innsatte og ansatte. Denne veilederen kan derfor være til nytte også for ansatte til å lære noen grep og noen regler for konfliktdempende språk og atferd, som kan komme alle til gode, både innsatte og ansatte. For ansatte i kriminalomsorgen finnes det et stort kurstilbud i konflikthåndtering ved Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS.

Vi mener ikke at ansatte bør bli meglere. Selve megler- eller tilrettelegger - rollen må ivaretas av en eller to utenforstående som

ikke kan sies å ha eierpart eller måtte ta side i en konflikt. De har også trening og erfaring i nettopp å ikke ha noe eierskap eller å måtte ta standpunkt for en av sidene eller en av partene. Ikke desto mindre kan det være svært nyttig å kunne ”megler-reglene” – for alle livets konfliktfylte situasjoner.

1.3.1 Styrke, makt og kraft i relasjon mellom parter

I denne veilederen drøftes det blant annet forhold som handler om partenes ulike styrke i relasjonen når de møtes. Selve møtet eller møtene må alltid forberedes på bestemte måter. Meglerne må føle seg trygge og sikre på at partene faktisk vil og at de er åpne for hva de selv ønsker med møtet, at de er redelige med sine egne hensikter. Slik blir et møte klarert på flere ulike måter på forhånd, både av ansatte og av konfliktrådsleder innledningsvis, før meglerne videre klarer sakens egnethet for et eller flere møter. Og dette gjør de i formøter med partene. Som tidligere vist, så er det slett ikke alltid at partene opplever ulikheter i styrke når de møtes ansikt til ansikt. Fagpersoner eller meglere kan imidlertid ha helt andre antakelser om slike ulikheter. Da er det viktig at det er partenes egne erfaringer og opplevelser som blir bestemmende.

Konfliktrådet er bygget på en ide og en kunnskap om at direkte samtaler, ansikt til ansikt, har en egen kraft som ikke kan erstattes. I vårt samfunn er vi så vant til å tenke *isolerte enkeltindivider* at vi som oftest tenker på offer og gjerningsperson hver for seg. I tillegg tar vi det også ofte for gitt at handlinger, skader, følelser og reaksjoner er noe som kan tilskrives hvert enkelt menneske, forårsaket av noe som er *inne i personen – i kroppen, følelsene eller tankene*.

Dette er et godt eksempel på et *monologisk* tenkesett, i motsetning til et *dialogisk*. I boken ”Ansikt til ansikt. Konfliktrådsmedling mellom gjerningsperson og offer i voldssaker” skriver Ingrid Kristine Hasund og Ida Hydle om dialoger i møter mellom mennesker der den ene har utsatt den andre for vold. De tar utgangspunkt både i folks måter å bruke språket på og i nyere forståelse om menneskelige møter, dialogisme, slik både kulturforskere og språkforskere nå arbeider med. Den monologiske forståelsen av den ideelle dialogen er en utbredt og dypt forankret folkelig oppfatning i vår kultur, slik den også er grunnlaget for kunnskap innen fagområdene jus, psykologi og medisin. Den ideelle dialog i dette regelstyrte perspektivet er sanne og helhetlige utsagn fra A til B, som så besvares tilbake med sanne og helhetlige utsagn fra B til A.

I konfliktrådet er fokus på relasjonen mellom partene og den prosessen som en forsamtale mellom parter og meglere kan sette i gang. Selve samtalen eller dialogen er en videreutvikling av prosessen, der også både meglerne og omgivelsene, for eksempel det nøytrale meglerrommet, har betydning og virker inn som dialogiske elementer. Det er selvsagt ikke likegyldig hvor et slikt møte finner sted: dvs. ytre *betingelser* spiller også rolle for dialogens indre betingelser. Målet er det opp til partene å definere. Det kan være alt fra å møtes for å skvære opp og ikke for å fortsette noen relasjon eller det kan være gjenoppretting av brutte relasjoner. Dialogens betydning er i vesentlig grad vektlagt som en forklaring på hvorfor medling og Restorative justice virker.

Det er en utbredt holdning at ”samtale” refererer til en slik spesiell talemåte. Med dialogisme som utgangspunkt viser de at faktiske dialoger er preget av *både* klarhet, enighet og forståelse og vaghet, tvetydighet og motsetninger samtidig. Det er ikke slik at samarbeid og likevekt er en forutsetning for å oppnå en god dialog. Det kan godt være at parter i en dialog er oppmerksom på og orienterer seg mot størst mulig grad av likhet og likevekt (altså at de selv har et regelstyrt syn på dialog), men Hasund og Hydle viser at de ”ideelle” trekkene ved dialog *aldri* er fullt og helt til stede i faktiske dialoger. Videre ser de ut over det språklige på partene i en konflikt.

Et slikt perspektiv innebærer at det er i forhold *mellom* mennesker at all kommunikasjon og forståelse foregår: *Jeg*’et blir til i forholdet med *andre*. I et slikt perspektiv blir det logisk at mennesker etter en slik hendelse og handling som en voldshandling er, blir bundet til hverandre i et smertefullt og tungt forhold. Ved å møtes ansikt til ansikt, og å samtale kan de frigjøre seg fra hverandre og slik - i et dialogisk forhold som de skaper på egne premisser - lindre og oppreise den skade som er skjedd. Både kultur - og språkforståelse underbygger og bekrefter hvorfor konfliktråd i alle typer voldssaker kan gi bedre følelsesmessige og faktiske resultater for begge parter og deres pårørende enn en strafferettssak kan bidra med.

Denne forståelsen av dialog kan være nyttig å ha med seg inn i meglingsrommet. Både som en oppmerksomhetsøvelse for meglere for å registrere hva som egentlig skjer i relasjonen mellom partene og mellom meglere og parter. Videre hvordan det skjer, - oppnås det noe i relasjonen mellom partene til tross for vaghet, tvetydigheter eller motsetninger? Ikke minst i medling i fengsel kan det være nyttig å være oppmerksom på de nevnte forhold fordi språk, verbal og følelsesmessig fremstillingsevne for denne gruppen kan være begrenset.

1.4 Konfliktrådet og fengselet – hvorfor et samarbeid?

Da konfliktrådet ble etablert både som lovverk og som landsomfattende praksis på begynnelsen av 1990-tallet, var begrunnelsen først og fremst at man ønsket å forhindre at unge lovbrøyttere og førstegangskriminelle utviklet en kriminell karriere ved å lære av andre, mer erfarne personer, i fengselet. Det var bedre at de ble konfrontert med det eller den som deres kriminelle handling hadde gått ut over, og de måtte ta ansvar og gjøre opp for den skaden de hadde påført andre. En annen begrunnelse var at man ønsket å korte ned tiden i straffesaksbehandlingen ved å sende de ”enkleste” sakene over til konfliktrådet. Til denne begrensede bruk ser det nå ut til å være bred enighet om at konfliktrådet er et godt og fornuftig alternativ til strafferetten. Riksadvokaten påla for eksempel påtalejuristene å øke antallet saker som oversendes til konfliktrådene, med 30 % i 2004, men dette gjelder bare for mindre alvorlige straffesaker og straffesaker som omfatter unge lovbrøyttere og førstegangskriminelle. Med mindre alvorlige straffesaker menes for eksempel ”legemsfornærmelse” og ikke ”legemsbeskadigelse”.

I Riksadvokatens rundskriv av 22.12.08 fremholder riksadvokaten at ”påtalemyndigheten må benytte konfliktrådsordningen i flere saker i innværende år enn i 2007, særlig overfor unge lovbyrtere”.

I kjølvannet av ideene om konfliktråd har det oppstått flere ulike tiltak som likner og som er basert på den samme ideologien: konfliktene bør tilbake til de som eier dem, og løses på et lokalt nivå, slik at ansvaret og oppfølgingen av det som har skjedd blir et felles anliggende lokalt. Dette gjelder uavhengig av at lovbruddet som har forårsaket eller fulgt konflikten får en egen rettslig behandling. Nettverksmegling (Mørland 2005⁴), stormøter⁵, bomiljømegling⁶ og familieråd⁷ er slike videre utviklinger av konfliktrådet, der ikke bare de direkte berørte, men også de indirekte berørte, slik som familie, venner, naboer osv. blir invitert til i fellesskap å snakke ut om hva som har skjedd og hva som kan være gode løsninger for fremtiden. Familieråd er blitt utprøvd i 70 kommuner rundt i landet og er i ferd med å bli til varige tiltak i mange kommuner. Her arbeider barnevernet sammen med hele familien, evt. også venner, for å finne gode løsninger i barnevernssaker. Stormøter prøves nå ut i svært ulike konflikttyper, fra voldelige konflikter mellom ungdomsgjenger (Bitel 2000, Dale 2002, 2006, Hydle 2008) til ”vanlige” konflikter der flere enn de direkte berørte partene har sett det hensiktsmessig å ta del i konfliktløsningen. Konfliktrådene har etter hvert opparbeidet seg bred erfaring i stormøtemetodikken.

1.4.1 Fengselet som ramme for konfliktrådsmøter?

I Norge er fengselsstraff eller frihetsberøvelse en av de metodene som brukes og som er lovpålagt som reaksjon på lovbrudd. Kriminalomsorgen består av en rekke fengsler og friomsorgskontorer fordelt på seks regioner med svært ulike størrelser og sikkerhetsnivå. Generelt kan en si at de lengste straffene gjennomføres i større fengsler med høyere sikkerhetsnivå, slik som for eksempel Bergen fengsel, som det hentes erfaringer fra til denne veilederen. Imidlertid er det slik at målet er at alle skal tilbake til samfunnet og gjennomfører siste del av straffene i fengsler med lavere sikkerhet og gjerne nær hjemstedet.

Fengslets hverdag er preget av en rekke faste rutiner som har som mål nettopp å skape forutsigbarhet, trygghet og døgnrytme for de som oppholder seg der. Kriminalomsorgen ønsker å sysselsette så mange som mulig av de innsatte i arbeid eller undervisning for å styrke deres muligheter etter løslatelse. Tiden i fengslet blir for den innsatte en situasjon der han vil oppleve både omsorg og kontroll, ofte fra de samme personene.

De som sitter i våre fengsler er svært forskjellige samtidig som de har fellestrekk. Ofte handler det om personer med sammensatte problemer som rus, vold, psykiatri, ADHD, manglende skolegang, dårlig sosialt nettverk, boligproblematikk, overgrepshistorier, krigs- og flyktningetraumer etc. etc. Det er også mange i fengslene som har annen kulturell bakgrunn. Språk kan være en barriere.

I 2005- 2006 ble det kartlagt situasjonen for fremmedspråklige innsatte i europeiske fengsler. Hensikten var å undersøke grad av

sosial ekskludering av fremmede innsatte i fengsler i EU og å komme med råd om inkluderende tiltak (van Kalmthout og Hofstee-van der Meulen 2006)⁸.

Fremmedspråklige innsatte er overrepresentert i europeiske strafferettsinstitusjoner, og antallet vokser raskt. Over 100,000 innsatte i EU-land har ikke statsborgerskap i det landet de sitter inne i. Det betyr at over en fjerdepart av fengselsbefolkningen i EU består av mennesker som blir sosialt ekskludert pga språk, kultur og geografisk distanse⁹. Det samme gjør seg gjeldende i Norge og er gjenstand for atskillig bekymring og utredning fra norske myndigheter, altså ikke bare i EU¹⁰. Dette er en utfordring også i samarbeidet mellom konfliktrådet og kriminalomsorgen. Konfliktrådet har til nå utarbeidet brosjyrer i 15 ulike språk som kan brukes i informasjonsmøtene med de innsatte. Det sitter fremmedspråklige inne i alle norske fengsler, og det er meget viktig at de ikke ekskluderes fra dette tiltaket.

Derfor bør meglere sjekke med fengslet på forhånd før hvert møte hva slags språkområder folk er fra som kan tenkes å komme på møtene. Hvis det er mange fra ett språkområde, kan man lage et eget møte med dem, sammen med en tolk.

Kriminalomsorgen ønsker å tilrettelegge for at innsatte/ domfelte skal kunne gjøre en egeninnsats for å endre sin kriminelle livsførsel samtidig som målet også er å gjennomføre straffene. Dette er en stor utfordring som skaper behov for individuelle løsninger for enkeltmenneskene som skal sitte i fengsel. Det blir blanding av tvang og omsorg. Tvangssituasjoner kan medføre krisesituasjoner der sikkerheten utfordres. Det er alltid et element av risiko i et fengsel der mennesker er plassert mot sin vilje.

Imidlertid er det ikke slik at et fengsel er et farlig sted å være verken for innsatte/domfelte, ansatte eller andre personer. Men med de sikkerhetsrutiner som foreligger i fengslet, og de avklaringer som bør gjøres i møte mellom meglere, innsatte og ansatte, er det ingen grunn til å oppfatte fengselet som et farlig sted for noen av gruppene. Om meglere føler utrygghet eller engstelse i arbeidet i fengselet må dette i så fall følges opp med veiledning eller at megleren slutter i meglerrollen i fengselet.

1.4.2 Den innsattes hensikt med megling

Innsattes hensikter og motiver for å møte i konfliktrådet kan være de samme som andre brukere av konfliktrådet. Det som kan brukes som en motforestilling fra skeptikere mot konfliktråd er at det er en fare for at meglerne lures, at hensikten for noen innsatte kan være å få lavere eller avkortet straff. Andre motargumenter kan være at innsatte kan ha andre agendaer enn de ansatte og meglerne fra konfliktrådet. Deres ønske om å møte andre eller komme i dialog med andre kan være del av organisert kriminalitet. Atter en annen motforestilling kan være at den innsatte, for eksempel i varetektstiden, samarbeider med sin forsvarer som kan tenkes ”å bestille megling for sin klient”. ”Hensikt”, ”motiver”, ønsker og behov kan være utallige. Spørsmålet blir: hvem definerer hensikt? Dette må avklares i grundige formøter mellom meglerne og den innsatte og de andre partene i saken. Farene for å bli lurt, for at selve tiltaket kan bli misbrukt, er tilstede.

Vår erfaring er imidlertid, i likhet med de øvrige systematiske erfaringene fra mange andre land, at det hører med til sjeldenhetene at tilbudet blir misbrukt.

Det er likevel av betydning at meglere og fengselet er oppmerksom på at den innsattes hensikter med megling kan være i strid med intensjon om megling. Det stilles derfor krav til et grundig forarbeid og tilretteleggelse for å sikre gode prosesser.

Gjennom megleropplæring, veiledning og oppfølging etter enkeltsaker, styrkes meglernes i sin kompetanse. I denne sammenheng, hvor hensikten er å avklare motivasjon og sikre gode prosesser, er samhandlingen mellom konfliktråd og fengsel av betydning. Fengselet har førstehåndskjennskap til de innsatte. De har for eksempel rutiner og regler for hvem som kan besøke innsatte, noe som i enkelte saker vil kunne regulere hvorvidt det blir avholdt et meglingsmøte eller ikke.

1.4.3 Fysiske og mentale murer

Konfliktrådet som institusjon, og meglernes som personer, åpner opp fysiske og mentale murer. De åpner opp for "innesperringa", både de fysiske – idet de kommer inn i fengselet, og de mentale – idet de åpner opp for en indre dialog i hver enkelt innsatt. Forutsetningen for en vellykket rehabilitering er nettopp at en slik indre dialog starter, som gjør at den enkelte innsatte kan spørre seg selv: Hvem er jeg? Hva vil jeg med livet mitt? Hvordan vil jeg leve det? Kraften i dialogen med *den andre* i konfliktrådsmøtet er et redskap til å stille slike spørsmål.

En særlig utfordring i ethvert fengsel er de som sitter i lukket avdeling i full isolasjon eller under strenge besøks- og/eller kontaktrestriksjoner. Hva med konfliktrådsmøter for dem? Kan man forestille seg slike møter i varetektstiden? Vårt svar er at det å nekte parter å møte hverandre er - under normale omstendigheter - å frata dem noen av sine rettigheter. Samtidig kan det være nødvendig ut ifra hensyn som domstolen eller kriminalomsorgen har lagt til grunn, og der det må legges stor vekt på sikkerhetshensyn eller spesifikke saksbehandlingshensyn. I så fall bør det ventes med et forsøk å legge opp til en meglingsprosess til etter at restriksjonene er blitt opphevet. Eller det går an å gjennomføre telefonmøter, både som formøter og som møter mellom partene. Et eksempel på at slike møter også kan ha god virkning for partene og forebygge ytterligere skade, er partene som satt i hvert sitt fengsel og var redd for hva som skulle skje når de kom ut. Telefonmeglingen førte til en avklaring og avtale dem i mellom.

Et annet spørsmål som ofte kommer i denne sammenhengen er hva med meglernes vitneplikt? Hvis det har skjedd møter mellom parter i varetektstiden før rettsaken kommer opp? Det er dommerens ansvar å fritta megleren eller konfliktrådsleder for taushetsplikt. Hvordan skal man forholde seg til dette? Det enkleste svaret er at dette må partene informeres om på forhånd, før møtet finner sted. De må vite at alt som sies i møtet kan megleren måtte svare for i rettssaken. Under disse omstendigheter kan alle parter føle seg trygge på at de har kontroll over en slik situasjon, og at et konfliktrådsmøte ikke kan misbrukes av noen i rettssaken etter møtet mellom partene.

Det er altså noen både fysiske og mentale rammer som fengselet innebærer og som meglere må sette seg inn i og bli vant med. De må kjenne tilstrekkelig til rutinene og hverdagen i fengselet, og de må kjenne til sikkerhetskravene. Våre erfaringer er gode til nå. Det kreves meglere som er interessert og motivert for dette arbeidet som på noen punkter er litt annerledes enn det vanlige arbeidet i konfliktrådet. Det kreves at konfliktrådsleder kan innholdet i denne veilederen, følger godt opp og leder det hele, i nært samarbeid med ledelsen i fengselet.

1.5 Hva er "Konfliktråd i fengsel"?

Konfliktrådet er et offentlig tilbud og er tilgjengelig i hele landet. Alle som er i en konflikt kan, dersom begge parter ønsker det, benytte seg av konfliktrådet. Konfliktrådet kan også benyttes av folk som soner en dom i eller utenfor fengsel. "Konfliktråd i fengsel" er betegnelsen på et tilrettelagt, integrert tilbud til innsatte i fengselet.

Konfliktrådets viktigste oppgave er å legge til rette for møter mellom mennesker som ønsker å snakke sammen. Møtene kan virke forebyggende og rehabiliterende, ikke bare for den innsatte, men også den andre part, - for eksempel den innsattes pårørende. Et konfliktråds-møte kan også være nyttig for den utenfor fengselet som er blitt utsatt for en straffbar handling.

Forskning fra mange land viser at slike møter først og fremst er nyttige for den eller de som har blitt utsatt for ulike typer alvorlige overgrep. Møtet, ansikt til ansikt, kan være hensiktsmessig på flere måter. Den innsatte kan få en mulighet til å høre den eller de andre fortelle om hvordan de opplevde det som skjedde. Han eller hun får muligheten til å gjøre opp for seg og forklare hva som skjedde. Det for mange sterke møtet mellom for eksempel gjerningsperson og fornærmet, vil kunne gi rom for bearbeiding av smerte, frykt og angst og kanskje bidra til at begge parter kan legge det hele bak seg.

For den innsatte kan selve møtet virke rehabiliterende. Konflikten gjøres opp slik at det blir lettere, kanskje til og med positivt, å møtes utenfor murene etter løslatelse. For den innsatte som skal "ut i samfunnet" igjen etter soning kan familie og venner være viktige. Hvis familiemedlemmer er involvert i en konflikt med den innsatte, kan det være av stor betydning at konflikten kan håndteres før den innsatte løslates. Partene kan for eksempel snakke om og lage konkrete avtaler om hvordan de skal møtes og omgås i fremtiden.

Proessen rundt konfliktrådsarbeidet, med formøter med meglere og møter mellom parter, fungerer for mange som læring i hvordan konflikter kan håndteres bedre i fremtiden.

1.6 Praktisk samarbeid mellom konfliktrådet og fengsel

En forutsetning for et konstruktivt samarbeid mellom Konfliktråd og fengsel er en gjensidig forståelse og kunnskap om hverandres organisasjon, filosofi og tiltak. Institusjonene har tilfelles et fokus på og mål om rehabilitering. Et samarbeid mellom konfliktråd og fengsel vil kunne styrke denne målsettingen.

Et formalisert samarbeid må være forankret i alle ledd i fengselet og konfliktrådet. For å lykkes i dette i samarbeidet anbefales en trinnvis tilnærming mellom Konfliktrådet og fengselet.

Kriminalomsorgens fengsler er ofte sammensatt av ulike avdelinger. Den fysiske utformingen og kravene til sikkerhet kan være

svært ulike. Det betyr at det praktiske samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel kan komme til uttrykk på ulike måter. I denne veilederen lages det en relativt detaljert skisse som kan benyttes som den er, eller den kan benyttes som grunnlag for et tilpasset opplegg. Likevel vil de innledende avsnittene om forankring, holdninger og felles forståelse for arbeidet gjelde, uansett type institusjon. Det samme gjelder krav til meglere, utfordringer for de fengselsansatte og også forslag til rutinebeskrivelser.

Trinn 1: Samarbeidsavtale med forankring i ledelsen

Samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel forankres i en samarbeidsavtale. Avtalen kan inneholde følgende punkter:

Målsettingen med samarbeidet

Hovedmål (eksempel):

”Konfliktrådet og fengselet har gjennom samarbeidet lagt til rette for å styrke den domfeltes muligheter for forsoning og gjenoppretting, og dermed bidra til hans eller hennes rehabilitering, og for å bedre ivareta offerets interesser”.

Delmål 1 (eksempel):

Styringsgruppe er etablert innen 30.06.09

Tiltak: Drøfte samarbeidet internt i virksomhetene og velge ut relevante personer til styringsgruppa.

To personer fra fengselet og to fra konfliktrådet.

Ansvar: Fengselsleder og konfliktrådsleder

Delmål II (eksempel): ”Konfliktrådet og fengselet har gjennomført 12 informasjonsmøter med de innsatte i løpet av året (- i ”styrt fellesskap”).”

Tiltak I (eksempel): Fastsette møtedager og tid innen 15.12.09.

Ansvar (eksempel): Styringsgruppa.

Tiltak II (eksempel): Gjennomføre meglingsmøter i fengselet ved behov.

Ansvar (eksempel): Fengselet v/kontaktbetjent reserverer møterom. Konfliktrådsleder melder besøkende personer til avdelingsleder for sikkerhetsklarering. Aktuelle personer skal være orientert om denne prosedyren og skal ha gitt sitt samtykke. Megler avtaler møtetid og sted med partene.

Konfliktrådsleder:

Fengselsleder:

Trinn 2: Etablere styringsgruppe

Styringsgruppa har som oppgave å planlegge og sikre fremdriften og kvaliteten på arbeidet. En hensiktsmessig sammensetning av styringsgruppa kan være to personer fra fengslet og to fra konfliktrådet. Fra konfliktrådet bør konfliktrådsleder selv delta i gruppa, i tillegg til en erfaren megler. Konfliktrådsleder kan etter å ha opparbeidet seg egnerfaring, delegere arbeidet til en kol-

lega/rådgiver. Fengselet bør være representert på avdelingsledernivå, for eksempel en fra lukket - og en fra åpen avdeling. Sammensetning avhenger av størrelse på fengselet, antall avdelinger og personlig egnethet etc.

Styringsgruppas første oppgave er, med bakgrunn i fengselets struktur og organisasjon, å skissere en hensiktsmessig modell for samarbeidet. Dette kan for eksempel se slikt ut:

Modell for samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel

Samarbeidsavtale inngått mellom leder i fengselet og leder i konfliktrådet:

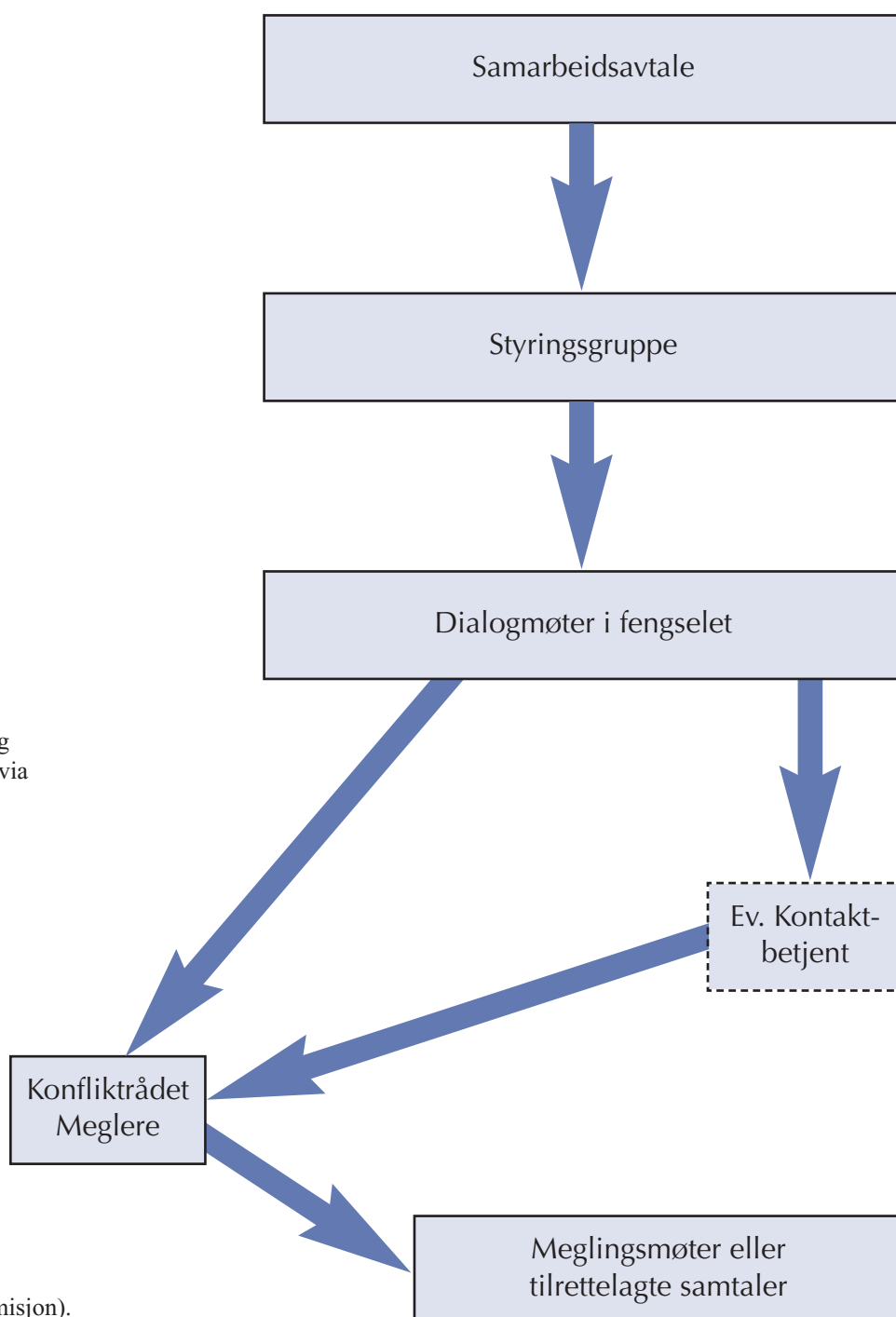
Styringsgruppe bestående av representanter fra fengsel og konfliktråd (3- 4 personer):

Dialogmøter for innsatte. Ledet av meglere fra konfliktrådet:

De innsatte uttrykker ofte ønske om megling til meglerne i/etter dialogmøtet. Alternativt via kontaktbetjenten i etterkant.

Konfliktrådet/meglere har forsamtaler med innsatte/partene, herunder fornærmede. Konfliktrådet avklarer saken og innhenter samtykke til megling.

Meglingsmøter eller tilrettelagte samtaler. Ledet av meglere fra konfliktrådet. Møtene avholdes i fengslet eller i egnet lokale eksternt (forutsetter fremstilling/permisjon).

Trinn 3: Strategi- og informasjonsarbeid

Styringsgruppa bør sikre at alle ansatte i *personalmøter eller egne informasjonsmøter* gjøres kjent med det formelle samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel. For å oppnå best mulige resultater i rehabiliteringen av innsatte, bør betydningen av *samspillet* mellom institusjonene understrekes. Fengselsansattes kjennskap til konfliktrådet kan være begrenset. Av den grunn er det hensiktsmessig å bruke tid på å beskrive konfliktrådets filosofi, metode og erfaring.

Eks. vil en kontaktbetjents kjennskap til konfliktråd, megling og dialog være av betydning med tanke på den daglige rollen vedkommende har overfor den innsatte. Kontaktbetjenten vil kunne bidra i motivasjonsarbeidet og være en samtalepartner for den innsatte. Kontaktbetjenten kan være en viktig støtteperson for den innsatte før-, under og etter meglingsmøtet.

Informasjonsmøter i personalgruppa kan inneholde følgende:

- Orientering om samarbeidet v/fengselsleder.
- Hva er Konfliktrådet? v/Konfliktrådsleder
- Evt. rollespill eller oppgaver.
- Hvordan tenker vi oss arbeidet organisert? v/ styringsgruppa.
 - Samspillet betydning for å lykkes?
 - Kjennetegn og forskjeller mellom velferdstiltak, programvirksomheten og "Konfliktråd i fengsel".
 - Film. Intervju med en innsatt og et offer etter at meglingsmøtet er gjennomført.
 - Presentasjon (skisse) av program.
- Drøfting i plenum.
- Annet.

1.6.1 Program

Styringsgruppa utarbeider et *detaljprogram* for aktiviteten i fengselet, - gjerne for hele året. Programmet inngår som en del av fengselets egen handlingsplan (årshjul).

Et eksempel (utdrag):

Uke 1: Møte med Konfliktrådet (Styrt fellesskap)

Tid: Tirsdag 2. januar kl. 19.00 -21.00.
Sted: Biblioteket (Åpen avdeling).

Uke 6: Møte med Konfliktrådet (Styrt fellesskap)

Tid: Tirsdag 6. februar kl. 19.00 – 21.00
Sted: Aktivitetsrommet (Lukket avdeling)

Uke 8: Personalmøte m/oppsummering/evaluering av "Konfliktråd i fengsel". Besøk fra Konfliktrådet

Tid: Torsdag 8. mars kl. 12.00 – 12.30
Sted: Personalrommet.

En enkel og oversiktlig versjon av programmet kan legges på hver celle. I tillegg henges det opp en plakat på informasjonstavlene i korridorene. Det kan også lages en løpeseddel eller et kort som beskriver tilbudet om "Konfliktråd i fengsel".

Møte med Konfliktrådet (i fortsettelsen kalt dialogmøte) er lagt inn som en del av fengselets "styrte fellesskap" på kveldstid (for eksempel kl. 19.00 – 21.00).

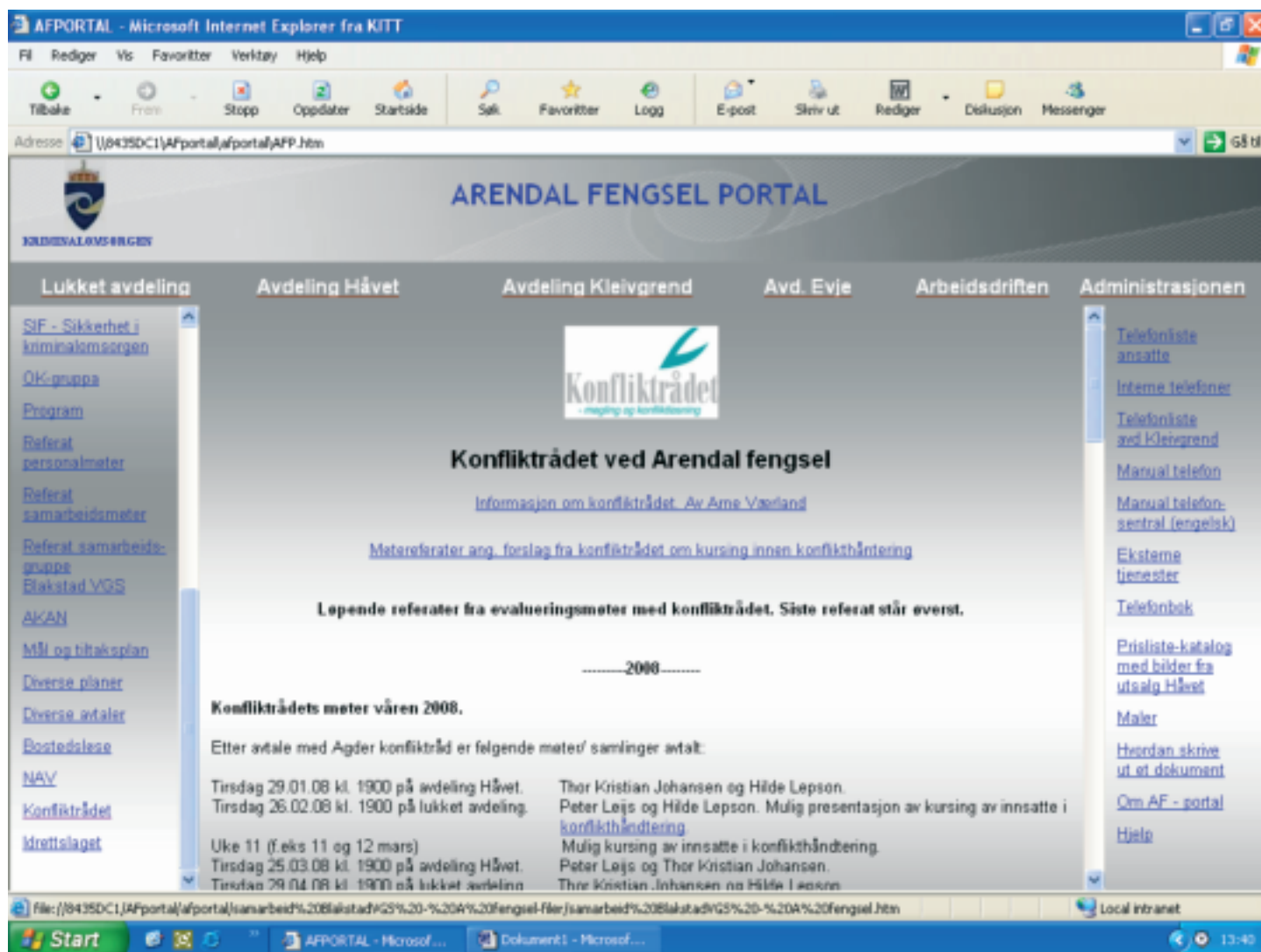
Agendaen for møtet er todelt:

1. Informere om konfliktrådet og invitere til bruk av konfliktrådet.
2. Dialogdel. Refleksjon sammen med de innsatte over relevante tema og begreper.

For eksempel; konflikt, konflikthåndtering, soning, forsoning, dialog osv.

Se kapittel 1.7 - om innhold i dialogmøtene.

Videre er det hensiktsmessig at programoversikt, ansvarsfordeling og rutiner legges inn på fengselets egen intranettside. Eks.:

1.6.2 Praktisk arbeidsfordeling

Et hensiktsmessig samarbeid og gode resultater forutsetter en klar arbeidsfordeling, gode rutiner og enkle sjekklistes.

Aktivitet	Ansvar	Tiltak
Informere innsatte om dialogmøtet på kvelden	Dagvakter	Besøk på cella Callinganlegget
Oversikt over innsatte som ønsker å delta på dialogmøtet med Konfliktrådet	Dagvakter	
Forberede enkel servering	Dagvakt/Kokk	”Husk å ta opp eplekaka fra fryseren.”/ Sette på kaffen
Klarere/rydde møterom før møtestart	Dagvakter	
Delta på dialogmøtet med Konfliktrådet	Betjent A og B/Kveldsvakt	Aktiv eller tilbaketrukket deltaking under møtet

1.6.3 Nødvendige avklaringer

Sikkerhetsklarering av meglere

Avdelingsleder eller fengselsleder foretar nødvendige prosedyrer.

Vurdering av alternative møterom for dialogmøtene med innsatte

Rommet bør gi plass til opp til 20 stoler i en sirkel eller rundt et bord.

Vurdering av alternative møterom for meglingsmøter

Gjerne besøksrommet. Bør være plass til 5 - 6 mennesker.

Økonomi

Tilbudet "Konfliktråd i fengsel" er lite kostnadskrevende for både fengsel og konfliktråd.

For fengselet er de økonomiske kostnadene begrenset til enkel servering på informasjonsmøtene for eksempel 1 gang pr måned. I tillegg må det påregnes noen utgifter til kopiering eller trykking av informasjonsmateriell.

Konfliktrådets utgifter er begrenset til meglernes deltakelse på informasjonsmøtene og meglingsmøtene. Meglerne blir honorert etter de samme satser som gjelder for megling i ordinære saker. Satsene er utarbeidet av Justisdepartementet.

En avtale om fordeling av ansvar og kostnader kan med fordel forknes i samarbeidsavtalen mellom konfliktrådet og fengselet.

1.7 Hva skal til for å få gode møter mellom de innsatte og meglerne?

Møtet mellom de innsatte og meglerne (dialogmøtet) er ikke et velferdstiltak, men en del av kriminalomsorgens/fengselets andre tilbud. Møtene bør derfor finne sted utenom velferdstid.

En mulighet til å gjennomføre disse møtene er i styrt fellesskap. Styrt fellesskap har de fleste fengsler tilbud om. Det er et ønske at disse kveldene, så langt det er mulig, har kompetansegivende innhold for de innsatte. Konfliktrådet bidrar uten tvil til dette.

De som deltar, lærer om konflikter, løsninger av konflikter, hva som skaper konflikter og verdien av å blegge konflikter. Det er uten tvil hensiktsmessig i forhold til kriminalomsorgens mål.

Kriminalomsorgen skal sørge for gjennomføring av straff. Straff er frihetsberøvelse. Øvrige negative virkninger av straff skal begrenses mest mulig. Innsatte skal som hovedregel kunne motta tjenester fra forvaltningen på lik linje med øvrige borgere. Konfliktrådet er ett av disse tilbudene befolkningen har.

Styrt fellesskap er en unik mulighet til å påvirke de innsatte positivt. Gi de opplæring, informasjon, gode opplevelser osv. Det er ikke enkelt å fylle alle slike fellesskapskvelder med meningsfylt innhold, men konfliktrådet bidrar utvilsomt til det. Deltagelse i styrt fellesskap er og bør være frivillig. Det vil si være forpliktende for den innsatte dersom han etter forutgående informasjon om kveldens tilbud, velger å delta i styrt fellesskap.

Et styrt fellesskap er et tilbud til de innsatte som bidrar til økt kompetanse.

For å lykkes i å bidra til økt kompetanse, forutsettes det i denne sammenheng:

- *Fengsel og ansatte prioriterer, motiverer og legger til rette for "Konfliktråd i fengsel".*
- *Meglerne har relevant kompetanse (kommunikasjonsferdigheter, meglingskompetanse, kjennskap til innsatte og hva fengselet representerer).*
- *Hensiktsmessig pedagogisk tilnærming til de innsatte før, under og etter informasjonsmøtet.*
- *Den innsatte må selv ha en nødvendig forutsetning/motivasjon og være åpen for og delta i refleksjonen.*

1.7.1 Møteformer

Gjennom samarbeidet gis den innsatte tilbud om tilrettelagte samtaler (eller megling der det er relevant) med personer eller institusjoner de er i konflikt med. Konfliktbegrepet kan i denne sammenheng defineres vidt, - fra krangel mellom familiemedlemmer til en alvorlig kriminell handling, for eksempel ran eller vold. Det er også vist at selv ved voldtekt og drap kan det være viktig og bra for partene og nære familiemedlemmer på begge sider å møte hverandre for å snakke sammen om det som skjedde og hvordan de vil møte hverandre eller ikke møte hverandre i fremtiden.

Konfliktrådets arbeid i fengselet er todelt:

Dialogmøter – for eksempel en kveld hver måned (styrt fellesskap). To meglere informerer den fremmøtte gruppa om hva som er konfliktrådets oppgave, hvem som kan benytte konfliktrådet og hvordan man kan gå frem om noen ønsker å benytte seg av tilbudet. Videre forsøker megleren å få til en samtale rundt aktuelle temaer de innsatte er opptatt av eller som meglerne utfordrer dem på.

Megling eller tilrettelagte møter – De innsatte kan som følge av samtaler i det styrt fellesskapet, henvende seg til meglerne i forbindelse med egne konflikter. De innsatte presenterer behov og ønsker, og meglerne setter i gang en prosess som kan resultere i et meglingsmøte. Meglingsmøte kan avholdes i fengselet eller på avtalt sted utenfor fengselet. Megling utenfor fengselet forutsetter mulighet for fremstilling.

1.7.2 Dialogmøter

Møtet kan også betegnes som et informasjonsmøte. I denne veilederen brukes begrepet *dialogmøte* da dette synliggjør hva møtet skal være; - et reflekterende møte der meglere, innsatte, og i enkelte møter også ansatte, kan samtale om konfliktrelaterte temaer. I tillegg vil meglerne orientere om hvilke muligheter de innsatte har med tanke på å benytte tilbudet om megling i konfliktråd. Ideer og øvelser til dialogmøtene kan hentes fra konfliktrådenes kursmanual – "Kurs for friomsorgen" som er tilgjengelig i alle konfliktråd eller hos Sekretariatet for konfliktrådene.

1.7.3 Forberedelser til dialogmøtet - Hvem gjør hva?

Tabellen som er vist under pkt. 1.6.2, *Praktisk arbeidsfordeling*, viser hvordan ansvar og arbeidsfordeling mellom ansatte og meglere kan være. Lista over arbeidsfordelingen bør ligge på fengselets intranettside sammen med halvårsplanen for møteaktiviteten.

1.7.3.1 Ansatte

Informasjon til innsatte. De ansatte informerer de innsatte i forkant av dialogmøtene (styrt fellesskap) om at konfliktrådet vil delta. Det bør i informasjonen fokuseres på muligheter, ikke begrensninger: Fokus på konfliktråd og megling som et lurt og hensiktsmessig tilbud for de innsatte. Informasjonen bør om mulig gis individuelt, for eksempel gjennom kontaktbetjenten, skriftlig eller over calling-anlegget.

Tilrettelegging av møterom. Bord kan ryddes vekk, og stoler kan settes i en sirkel

Servering. Ansatte/kokk har ansvar for å klargjøre og sette frem kaffe og eventuelt kake. Meglerne ønsker ikke at det fokuseres på at det blir servert "kaffe og kake". Målet er en konstruktiv, refleksjonerende samtale med de innsatte. Kaffekoppen er likevel sentral og bidrar til å skape en lettere tone over bordet.

Låse inn og ta i mot meglere. Normalt 15-30 minutter før møtestart.

En til to ansatte kan delta i dialogmøtet. Avhengig av form, sikkerhet, fysiske forhold, innsattes og ansattes ønsker etc.

1.7.3.2 Meglere

Personlige forberedelser

Fengselet, murene, kulturen og atmosfæren er for de fleste meglere en ny og ukjent arena.

Som et ledd i tilnærmingen til fengselet vil det være naturlig at meglerne besøker fengselet en til to ganger før oppstart for dialogmøtene. Meglerne bør kjenne på kroppen hvordan det fysisk er å komme inn gjennom de elektroniske og de fysiske murene og dørene og å oppholde seg i fengselet og de ulike reaksjoner dette kan utløse. I noen fengsler er det spesielle skriftlige rutiner ved inngangen og man må legge fra seg ulike personlige ting, f.eks. mobiltelefon og nøkler osv.

Konfliktrådet bør i sin utvelgelse av meglere vektlegge motivasjon, erfaring, evne til refleksjon og trygghet i forhold til seg selv og andre.

Programforberedelser

Meglerne lager en agenda for møtet. Et eksempel:

- Presentasjon av meglerne. Hvem er vi og hva gjør vi her?
- Hva er konfliktrådet og hvilke saker behandler vi?
- Tema: Ulike måter å løse konflikter på.
- Tilnærming: Brainstorm rundt "konfliktbegrepet".
Skriv på flipp-over
Enkel øvelse i grupper
- Avslutning:
Presentasjon av meglingstilbudet til innsatte.
De innsatte inviteres til individuell samtale i etterkant av møtet eller det gjøres avtale om forsamtaler på et senere tidspunkt.

Møtetid: ca 1 time + ½ time uformell samtale i etterkant av programmet.

Verktøykasse for meglere

Konfliktrådet har et eget kursopplegg utarbeidet for samarbeidet med kriminalomsorgen. En rekke øvelser, oppgaver og ideer kan hentes fra dette kursmaterialet og benyttes i dialogmøtene. Der som meglere velger å benytte seg av hjelpemidlene, forutsetter dette at meglere selv er trygge på intensjonen med øvelsene og er fortrolig med gjennomføringen av den valgte øvelsen.

1.7.4 Krav til rammer, struktur og ledelse av møtet

Etter de nødvendige forberedelser vil de innsatte bli tatt imot i møterommet. Meglerne tar i mot de innsatte ved å gi dem et godt håndtrykk og møte dem med øyekontakt, slik som en vanlig hilsen. Ikke alle er vant til dette, og slett ikke i denne spesielle sammenhengen som et fengsel skaper. Håndtrykket er viktig for å skape kontakt, det legger noen føringer med tanke på ledelse, og det er et uttrykk for respekt. En god velkomst, der alle har presentert seg med navn, er gjerne avgjørende for et godt møte, - vi signaliserer at vi har sett og hørt alle som er tilstede i rommet. I neste omgang er det lettere å henvende seg til den enkelte med navn, noe som er personlig og gjerne gjør godt.

Meglerne bør være oppmerksomme på at de innsatte gjerne har liten erfaring med å sitte i en sirkel, eller organisert rundt et bord. Det kan av den grunn være fornuftig å invitere dem til å sette seg ned slik stolene er arrangert, og ikke spredt ut i rommet. Dette kan følges av en enkel forklaring som: "– vi har erfaring med at det er mest hensiktsmessig å sitte i en slik sirkel. Da er det lettere å snakke sammen og få til en samtale". I tillegg til saklig, forklarende informasjon, signaliser meglere en trygghet og erfaring. "Dette har vi gjort før, og det fungerer!".

Blant de innsatte kan det være noen som har deltatt på tidligere dialogmøter, for andre er det nytt. Denne blandingen kan være hensiktsmessig og bidra til en roligere stemning. Noen vet hva de går til og har mindre spenning i kroppen.

Meglerne kan ha til hensikt å gjennomføre et program som skissert over. Dette kan fungere som planlagt, avhengig av gruppas sammensetning, alder, type avdeling etc. Samtidig må meglere

være forberedt på at innholdet i møtet kan dreie over i andre retninger enn først planlagt. Dette kan være et uttrykk for svak ledelse eller et valg som er foretatt underveis – eller en spesiell situasjon som har oppstått i fengselet, helt uavhengig av meglernes tilstedeværelse.

Rammene for møtene kan variere, avhengig av størrelse på gruppa, alder, avdeling osv.

Felles for samlingene, som antydte tidligere, skal være at dette er et styrt fellesskap. Ikke en sosial samling der gruppa ivrer etter å bli ferdig med informasjon, slik at de kan komme raskt i gang med kortspillet, hockeyspillet eller bordtennis. De innsatte vet gjennom god informasjon hva de går til. Erfaring viser at dersom de innsatte er feilinformert om dialogmøtet, skaper dette uro og misnøye. Når dette er sagt, må det understrekes av dialogmøtene forutsetter frivillighet. De kan velge å komme til møtet, og de kan velge å gå fra møtet.

Meglere har gjerne god erfaring i å lede møter. Møteledelse i fengsel stiller ekstra krav til oppmerksomhet, varhet og tydelighet. Erfaring fra dialogmøter viser at møter som ikke gikk etter oppsatt agenda, likevel kan være særdeles vellykket. Årsaken kan være at meglerne hang seg på et utsagn som en av de innsatte bidro med. Våger meglerne å spille på de innsattes egne behov og holde fokus på hva som rører seg i gruppa "her og nå", gir dette gjerne gode opplevelser. Samtidig krever dette at meglerne holder fokus, avgrensar og er direkte i henvendelsene til de innsatte. For eksempel;

"Jeg hørte Per at du sa til sidemannen din at du ikke likte konflikter, - vil du si noe mer om det?" "Hvilke tanker eller erfaringer har dere andre om det å være i en konflikt?" "Hvordan pleier dere å løse konflikter?"

Meglernes bør spille på gruppa, utfordre dem, rose dem og stimulere til høyttanking. Meglerne bør unngå å selv legge frem svarene, men støtte den enkelte på egne meninger og synspunkter.

Videre er det av betydning at meglerne er oppmerksom på valg av ord, ikke bruke faguttrykk eller fremmedord. For eksempel kan et ord som "konflikt" oppfattes svært forskjellig blant de innsatte. Det kan være lurt å utfordre gruppen til benytte ordene eller synonymene de er komfortable med. For eksempel vil noen velge å bruke ordet "problem" fremfor "konflikt".

Styrken ved å være to meglere, eller to møteledere, ligger i å kunne spille på hverandre. To meglere registrerer ulike reaksjoner i gruppa, og det gir rom for å hente hverandre inn ved behov.

De ulike temaene berører de innsatte ulikt. Dette kan komme til uttrykk på forskjellige måter. Det er ikke uvanlig at enkelte innsatte, spesielt de unge, blir urolige, snakker høyt eller prøver å latterliggjøre konfliktrådet, temaet eller andre innsatte. Erfaringer viser at de eldre medfangene ved noen anledninger representerer et nyttig korrektiv. De snakker av erfaring og blir ofte lyttet til av de unge. Ved noen anledninger vil temaene bli for nærgående og truende for enkelte, og det mest hensiktsmessige er kanskje å forlate møtet.

1.7.4.1 Invitasjon til individuelle samtaler

Når dialogmøtet går mot en avslutning, vil ofte de innsatte ha oppdaget hvordan konfliktrådet arbeider og hvilke saker som håndteres. De er blitt fortalt at alle, også de som sitter i fengsel, kan benytte seg av tilbudet. Enkelte har frimodighet til å legge frem egne ønsker eller behov i dialogmøtet, andre ikke. Det er meglernes oppgave å skjerme den enkelte. Det betyr at alle skal få mulighet til å presentere deres sak, men kanskje ikke i møte med alle andre. Inviter heller til en samtale i etterkant. Dersom det finnes tilstøtende samtalerom kan en megler bekjentgjøre at han/hun er tilgjengelig der. Her må fengselet legge til rette for det. Den andre meglere kan eksempelvis bevege seg i miljøet rundt i rommet og gjøre seg tilgjengelig midt blant dem.

Dialogmøtene bør avsluttes på det tidspunkt som var avtalt innledningsvis.

1.7.4.2 Etterarbeid

Ansatte og kontaktbetjenter i fengselet har daglig kontakt med innsatte og kjenner dem gjennom regelmessige samtaler. Det er ønskelig at kontaktbetjenten i etterkant av dialogmøtene følger opp overfor de innsatte, - gjerne spør dem hvilke tanker de selv har gjort seg i etterkant av dialogmøtet. Vil tilbudet om megling være aktuelt for dem? Ønsker de en samtale med en megler for nærmere avklaring?

Dersom en innsatt ønsker en kontakt med konfliktrådet gjøres **alle henvendelser** til Konfliktrådets administrasjon, ikke direkte til meglere.

1.8 Når dialogmøtene genererer enkeltsaker

Dersom en innsatt i møte med meglerne i fengselet har klart for seg *hvem* han ønsker en samtale med, *hvor* vedkommende kan treffes og *motivasjonen* for å møte vedkommende syntes klar, vil meglerne bringe disse opplysninger videre til administrasjonen i Konfliktrådet. Administrasjonen vil registrere henvendelsen som sak og ta kontakt med den andre part for avklaring av *samtykke* til megling/møte med den innsatte.

I tilfeller hvor ofre melder seg hos Konfliktrådet med ønske om å ha en samtale med den innsatte, gjelder andre rutiner.

Det er i de fleste saker svært hensiktsmessig med en *forsamtale med den innsatte*, enten før konfliktrådet tar kontakt med den andre parten, eller etter at den andre parten er kontaktet, og konfliktrådet sitter med flere opplysninger i saken.

Megler eller en fra konfliktrådets administrasjon, tar da kontakt med fengselet for nærmere avtale om tid og sted for en slik forsamling. Det er naturlig at den innsattes kontaktbetjent er konfliktrådets kontaktperson. I tilfelle det ikke er noe kontaktbetjent, vedkommende ikke er til stede eller den innsatte ønsker seg en annen kontaktperson, bestemmer fengselet sammen med den innsatt hvem som skal være kontaktperson.

Forsamtaler er svært viktig i saker der man er usikker på den innsattes *motivasjon* for å treffe den andre part. Er det vedkommen- des behov for kontakt, forsoning og gjenoppretting? Eller finnes det andre grunner som er i strid med straffens formål eller offerets interesser?

Samtykke fra den andre parten innhentes også i de fleste saker gjennom en forsamtale. Dette for å orientere om konfliktrådets arbeid, hva som normalt skjer i et meglingsmøte og bidra til å skape trygghet i forkant av møtet med den innsatte.

Denne samtalen kan for eksempel finne sted i hjemmet, i fengselet, på telefon, på kafé eller i konfliktrådet.

Avhengig av relasjonen til den innsatte, vil den andre parten gjerne være opptatt av hvorfor den innsatte ønsker kontakt, hvor møtet skal finne sted og hvem som er til stede.

Avhengig av hva saken dreier seg om, vil en part i en sak der han/hun/noen for eksempel er blitt ofre for en innsatts kriminelle handling, ha behov for *tid*. De gir uttrykk for at de ikke er klar for å møte gjerningspersonen nå, - men kanskje først om et år. Da må dette respekteres, og megleren eller konfliktrådsleder bør avtale når han/hun kan ringe neste gang. Det bør også understrekes at denne parten når som helst kan ta kontakt med konfliktrådet hvis hun/han ombestemmer seg og vil ha kontakt eller slett ikke. Erfaring viser at noen trenger lang tid, men at en slik telefon kan bety mye for mennesker og fremme den prosessen som gjør at de orker å tenke på å møte gjerningsmannen og fortelle om det som skjedde og den skaden de opplevde ble påført dem. Anledningen til å fortelle om dette har i de fleste tilfelle en viktig virkning slik at de føler seg lettet og bedre etter møtet.

Enkelte ganger er det hensiktsmessig at ofrene, eller den andre parten, får anledning til å se møterommet i forkant av møtet med den innsatte. Videre trenger enkelte å trygges på at sikkerheten er ivarettatt. Fengselet må legge så godt som mulig til rette for at ofrene opplever meglingen som en situasjon der man uten risiko kan si hva man vil.

1.8.1 Skisse for fremdriften i saken

- Den innsatte presenterer saken for meglerne i fengselet.
- Eller: Kontaktbetjenten oppfatter i etterkant av dialogmøtet (eller på et hvilket som helst tidspunkt) at den innsatte ønsker kontakt med konfliktrådet. Fengselet kontakter konfliktrådet for avtale om forsamtale med den innsatte.
- På et tidlig tidspunkt, før det skapes forventninger om at en meglingsprosess skal kunne finne sted, informeres fengselsledelsen. Så forsikrer man seg om at den innsatte faktisk skal få mulighet til å delta, eller at han av sikkerhetshensyn ikke kan forventes til å stille opp.
- Forsamtale og avklaring av detaljer med den innsatte.
- Konfliktrådet tar kontakt med den andre part vedrørende saken. Avklaring av samtykke til møte med den innsatte.

- Eventuelt egen forsamtale med den andre part.
- Tid og sted for møtet mellom partene fastsettes i samarbeid mellom de involverte partene, konfliktrådet og fengsel. Fengselet legger til rette for møtet i forhold til innsattes tilstedeværelse, sikkerhetshensyn og praktiske omstendigheter. Ved behov sendes skriftlig innkalling.
- Administrasjonen i Konfliktrådet skal i god tid før meglingsmøte orientere fengslet v/avdelingsleder om *hvem* som vil være tilstede i møtet.

1.8.2 Spesielt vedrørende taushetsplikt

Meglere og konfliktrådet har taushetsplikt. Arbeid med enkeltsaker i fengselet byr på noen utfordringer da de ansatte i forbindelse med tilrettelagte møter trenger opplysninger om hvem den innsatte ønsker å møte. Dette er med tanke på sikkerhetsklarering. Dette er uproblematisk så lenge meglerne gjør den innsatte kjent med saksgangen og får fullmakt til at konfliktrådet følger den nødvendige prosedyren for å gjennomføre meglinger i fengsel.

1.8.3 Meglingsmøte eller tilrettelagt samtale

Samarbeidet mellom fengselet og Konfliktrådet kan medføre at det dukker opp mange ulike saker. I enkelte saker er meglernes oppgave å *megle* i ordets rette betydning, nemlig å bidra til at partene i fellesskap gis mulighet for å gjøre opp en spesifikk konflikt, for eksempel i brutte relasjoner.

Andre ganger er det konfliktrådet og meglernes oppgave å *tilby et møterom å legge til rette for en samtale* mellom to parter som ønsker å snakke sammen.

Meglernes rolle kan være tilretteleggere, møteledere og trygghetsskapere.

Det avklares gjerne i forsamtalene med partene hvilke behov eller ønske partene har - om det er megling eller hvorvidt det er en tilrettelagt samtale. Forskjellene i den praktiske tilnærmingen og planleggingen av møte vil ikke være ulike enten vi snakker om megling eller et tilrettelagt møte. Forskjellen ligger i hovedsak i hva meglerne må avklare gjennom forsamtalet og hvordan møtet i konfliktrådet introduseres for partene.

I alvorlige voldssaker er det i de fleste tilfeller vanskelig å megle i ordets vanligste betydning. Gjerningsmannen har fått sin straff og soner den. Motivene for å møte ofrene kan være ulike, men erfaring fra Konfliktråd i fengsel viser at flere innsatte ønsker å snakke med ofrene som et ledd i egen rehabilitering. Mange ofre har også, som ovenfor beskrevet, behov for å fortelle eller snakke ut om det de opplevde – også for å kunne legge det bak seg. Mange har i slike saker også behov for å få vite hva som foregikk i gjerningsmannens hode og *hvorfor* han gjorde det han gjorde.

”Etter samtalen med offeret forsvant den dårlige samvittigheten, og det er lettere å leve.”

(En innsatt flere måneder etter møtet med offeret)

Når samtykke foreligger fra begge parter og alle deltakere er klarert, vil meglerne invitere partene til et møte på avtalt sted. Møtestedet kan være:

- Møterom i fengselet.
- Besøksrommet i fengselet.
- Eksterne rom, for eksempel konfliktrådets lokaler, forutsetter fremstilling, permisjon, prøveløslatelse, elektronisk kontroll, hjemmesoning, § 12-soning, samfunnsstraff, løslatelse m.m..
- Enkelte ganger er det ønskelig fra den innsatte at (kontakt) betjenten er til stede i møtet, det være seg både som støtteperson for den innsatte eller som en trygghet for alle som er til stede.

1.8.3.1 Hvordan unngå fallgruver

Megling i fengsel forutsetter ekstra oppmerksomhet rundt visse forhold:

Press; offeret kan føle seg presset til å gå inn i megling med gjerningsmannen. Innsatte som er med i organisert kriminalitet kan ”konstruere” meglingssituasjoner dersom de kan ha nytte av det (se nedenfor).

Lavere straff/bedre soning; gjerningsmannen kan ha vikarierende motiver for å be om megling- for eksempel et ønske om å få lettere soning, oppnå goder osv. En god forberedelse krever også at det vurderes om slike motiver er til stede. For øvrig er det slik at offeret kan ha nytte av et møte til og med når gjerningsmannen har tenkt å bruke det til sin fordel, og det kan være grunn til å avholde det allikevel. På lik linje bør også offerets motiver for å delta i en meglingsprosess være gjenstand for en vurdering.

Gjennomføring av megling; Meglerne skal alltid være *tilstede sammen* med partene. Enkelte parter vil ønske å snakke sammen under fire øyne, men dette skal avvises.

Når meglere hele tiden er sammen med partene, kan man unngå trusler eller annen type utnyttelse av meglingssituasjonen. Det vil kunne skje at personer kan konstruere konflikter, for så å misbruke meglingsmøtet til planlegging av nye kriminelle handlinger eller ut ifra annen ekstern motivasjon.

Meglingsmøtet kan også oppkonstrueres for at personer skal kunne få møte hverandre dersom alle andre muligheter er sperret. For i størst mulig grad å unngå at dette skjer, bør meglere for det første være oppmerksom på at dette *kan* skje - ikke være naive. Videre må de sikre at forsamtalene er grundige og at samhandlingen med fengselet om besøksbegrensninger, sikkerhetsrutiner og andre forhold kvalitetssikres.

Press på meglere; Konfliktrådets egne meglere må også være oppmerksomme på at de kan bli utsatt for press/trusler. Dette lærer alle som jobber i fengsel mye om - derfor må også meglere orienteres om dette. Det anbefales at meglere som skal jobbe med innsatte får et kort kurs i å håndtere slike problemer.

1.9 Sikkerhet

Med sikkerhet menes det de nødvendige rammer som forutsettes for at deltakende parter skal vite at de er trygge og ivaretatt. Sikkerhetstiltak kan være:

- Konfliktrådet skal alltid, og i god tid før et meglingsmøte, orientere fengselet om hvem som er besøkende part (navn og fødselsdato).
- Fengselet klarer de besøkende.
- Meglingsmøtene (eller tilrettelagte møter) avholdes på egnet sted i fengselet. For eksempel besøksrom, møterom, bibliotek.
- Før et meglingsmøte skal meglere og partene vite hvordan fengselsbetjenter kan kontaktes (ringeklokke, interntelefon osv. hvis møterommet må låses opp fra utsiden).
- Det gjøres avtale med fengselsbetjenter om at de er i umiddelbar nærhet og kan komme inn i møterommet ved akutte situasjoner.
- Fengselsbetjenter kan være tilstede i møtene dersom dette synes hensiktsmessig.
- Partene skal *aldri* overlates til seg selv på møterommet.

Sikkerheten rundt meglingsmøter i fengselet drøftes fra gang til gang. Dersom nødvendig forarbeid, slik som grundige forsamtaler og avklaring av motivasjon for møtene er gjort, viser erfaring at uønskede situasjoner sjelden eller aldri oppstår. Samtidig er det en forutsetning at *alle*, de innsatte, de ansatte, de øvrige partene, meglere, skal føle seg trygge gjennom at sikkerhetsrutinene er klarert i forkant av meglingsmøtene.

1.10 Erfaringer ved eksterne meglingsmøter

Enkelte saker kan være hensiktsmessige å megle i lokaler utenom fengselet, hvis denne muligheten eksisterer. Dersom den innsatte soner på en åpen avdeling, sakens karakter tilsier det og det gis rom for fremstilling, kan møtet med fordel avholdes i for eksempel konfliktrådets lokaler.

Dette forutsetter at meglere og fengselet er trygge på den innsatte og at den andre part også finner seg trygg og ivaretatt. En fengselsbetjent vil følge den innsatte og også delta i møtet dersom partene ønsker dette.

1.10.1 Meglingsmøter etter at den innsatte er løslatt

Fengselets rammer og strukturer bidrar til at meglingsmøtene også preges av ro og forutsigbarhet. Den innsatte er gjerne preget av oppholdet i fengselet, han kan være mer reflekterende og åpen for å gripe tak i eget liv.

Ved løslatelse forsvinner rammene, og den løslatte takler friheten ulikt. Noen har et strukturert, tilrettelagt opplegg rundt seg, andre kan falle tilbake til rus og straffbare handlinger. Kriminalomsorgen prøver å legge til rette for en gradvis overgang til frihet, blant annet gjennom soningsprogresjon og forberedelse på løslatelse i samarbeid med forvaltningssamarbeidspartnere. Dette er ment til å forebygge slike problemstillinger.

Dersom meglingsmøte av ulike årsaker først finner sted *etter* at den innsatte er løslatt, skal man være oppmerksom på de nevnte forholdene. Erfaring viser at det for enkelte løslatte er uproblematisk å følge opp avtaler etter løslatelse. For andre er det vanskeligere å følge opp de intensjoner de hadde satt seg før løslatelse. Det kan bety at de ikke møter opp til avtalte meglingsmøter eller at de kommer ruset. Dersom noen av partene møter ruset, skal meglernes kansellere eller avbryte møtet for å unngå uønskede eller truende situasjoner.

Meglerne har i utgangspunktet ingen kompetanse på å avdekke rus annet enn deres egen vurderingsevne der og da. I hvilken grad er en parts væremåte og ruspåvirkning ødeleggende for prosessen? I hvilken grad er parten i stand til å ivareta sin egen person og interesse, og i hvilken grad bidrar rusen til å skape en uønsket og utrygg situasjon for andre parter og meglere? Ved slike anledninger må meglernes avgjøre hvorvidt de vil avbryte et møte etter samme kriterier som de arbeider under i ordinære meglingssaker.

1.10.2 Vedlikehold av samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel

I de innledende avsnittene ble det fokusert på betydningen av et forankret samarbeid mellom fengselet og konfliktrådet. Samarbeidet forutsetter en forankring i begge organisasjonenes virksomhetsplaner (årshjul).

Samarbeidet krever fortløpende vedlikehold i form av:

- Årlig evaluering av samarbeidet. Møte med konfliktrådsleder og fengselsleder.
- Halvårlige evalueringsmøter i styringsgruppa. Gjennomgang av rutiner.

- Årlig informasjon om arbeidet på personalmøter i fengselet
- Årlig informasjon til meglergruppa om virksomheten i fengselet.
- Fortløpende oppmerksomhet på utfordringer i forhold til ansatte og meglernes taushetsplikt. Temaet skal være på dagsorden til enhver tid og drøftes i de møtene meglere, konfliktrådsleder og koordinatore/ansvarlige i fengselet jevnlig avholder.
- Meglere gis fortløpende veiledning av konfliktrådsleder. På utfordringer som angår fengselsspesifikke forhold tas dette opp med fengselsleder eller den fengselet har utpekt som koordinator for samarbeidet med konfliktrådet.

1.11 Utvelgelse og introduksjon av (nye) meglere

”Konfliktråd i fengsel” byr på flere utfordringer og stiller store krav til meglerne.

For best mulig å kunne rekruttere og veilede meglere som er engasjert i fengselsarbeidet, forutsettes det at konfliktrådsleder eller en rådgiver selv har erfaring fra arbeidet.

Nye meglere kan velges ut gjennom:

- at man melder sin interesse til konfliktrådsleder, men i praksis vil utvelgelsen foregå gjennom forespørsel av egnede kandidater
- å gjennomføre et intervju. Konfliktrådsleder kan lede intervjuet, og fengselsansatt deltar.

Et introduksjonsprogram for meglere kan inneholde følgende trinn:

- Besøk i fengselet
- Introduksjon for personalet i fengselet.
- Være observatør på dialogmøter
- Ta veiledning gjennom faste møter med konfliktrådsleder.

1.11.1 Overordnet forankring

Kriminalomsorgens overordnede nivå og Sekretariatet for Konfliktrådene skal forankre samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel i deres virksomhetsplaner.

Kriminalomsorgen v/KRUS (Kriminalomsorgens utdanningssenter) bør få en viktig rolle i forbindelse med opplæring av medarbeidere i kriminalomsorgen.

Meglerne er ”gjester” i fengselet. I dialogmøter på f.eks. lukket avdeling har de innsatte valgt å være tilstede (styrt fellesskap). På en åpen avdeling kan deltakelsen være mer tilfeldig, og meglerne skal ha respekt for at de beveger seg inn på de innsattes private område. En megler ønsket å hilse på en innsatt som kom inn på stua på den åpne avdelingen, før dialogmøtet skulle starte.

”Jeg har ikke bedt om å få møte dere” – sa han til megleren. ”Jeg skal bare hente en kopp kaffe” – sa han.

Det ble en tankevekker for megleren som forstod at vi skal være forsiktige i vår tilnærming til enkeltinnsatte i fengsel. Det er ikke en hverdagslig situasjon, og mange er preget av at fengselet nettopp er et sted for straff for ulovlige handlinger. Mange er preget av isolasjonen som er en følge av selve institusjonen fengsel og av anger, aggresjon, sinne, fortvilelse, forvirring og/eller nettopp sorg. Det er ikke gitt at alle ønsker å ta meglerne i hånden og presentere seg med navn.

1.12 Oppsummering

”Konfliktråd i fengsel” er forankret i et *samarbeid* mellom kriminalomsorgen og konfliktrådet. Samarbeidet forutsetter gode formelle og relasjonelle rammer. For videre å lykkes i håndtering og megling av enkeltsaker, stilles det krav til både konfliktråd (meglere) og fengsel (ansatte).

Noen hovedområder kan trekkes frem som spesielt viktige:

- Forankring av samarbeidet i alle ledd (ledere og medarbeidere).
- Gode samarbeidsavtaler, formelle og uformelle møter, informasjon, veiledning osv. bidrar til større forståelse for ”hva vi gjør” og ”hvorfor vi gjør det”.
- Samarbeidet forutsetter kontinuitet og regelmessighet i form av faste møtedager (dialogmøter).
- Vedlikehold av samarbeidet gjennom faste møtepunkter mellom medarbeidere i fengselet og konfliktrådet, for eksempel i personalmøter og evalueringsmøter.
- Enkel og god informasjon til innsatte gjennom skriftlig materiell (plakat, brosjyre) og invitasjon/informasjon gitt til de innsatte, av de ansatte, i forkant av dialogmøtene i fengselet.
- Faste kontaktpersoner i fengselet og i konfliktrådet styrker eierforholdet og ansvar for et godt samarbeid.
- Kartlegging av partenes motivasjon og sakens egnethet er viktig for en best mulig prosess og resultat.

Erfaringer og forskning – nasjonalt og internasjonalt

Kort sammendrag

Kriminalomsorgen og konfliktrådet har historisk lite tradisjon for å samarbeide. Med bakgrunn i erfaring og forskning ser det likevel ut til å være en økende interesse for et samarbeid. Det syntes også å være en større forståelse for betydningen av å benytte megling og konfliktråd som et supplement til straff.

Gjennom samarbeidet med Arendal og Kristiansand fengsel har konfliktrådet i Agder meglet i flere ulike sakstyper. For eksempel relasjonskonflikter, tilrettelagte møter med offentlige etater og saker mellom gjerningsmenn (innsatte) og fornærmede (offer). Den siste kategorien er gjerne voldssaker.

Det er i denne type saker kriminalomsorgen tradisjonelt har vært mest skeptisk til å "megle".

Som en konklusjon på den hittil kjente forskningen, kan det sies at de aller fleste undersøkelser og oversikter fra Europa, USA, Canada, Australia og noen fra Asia og Afrika viser at flertallet av voldsofre generelt, enten det dreier seg om vold eller seksuelle overgrep i familien eller ikke, ønsker å møte gjerningspersonen for å få fortalt hva volden har gjort med dem, for å få oppreisning, for å få en forklaring, og evt. og for å få en unnskyldning.

Undersøkelsene viser også til at et flertall av ofre hadde et bedre utbytte av slike møter enn av behandling i strafferetten. Gjerningspersoner er også villige til slike møter. Noen undersøkelser tyder på at det er vanskeligere for dem enn for ofrene å møtes ansikt til ansikt. En nylig utgitt internasjonal evalueringsrapport¹¹, viser at konfliktråd er like effektiv eller bedre enn tradisjonelle metoder innen strafferetten.

Forutsatt god tilrettelegging og gjennomføring, viser forskning at megling i alvorlige saker mellom menn og kvinner i par (eks-) parforhold kan resultere i en bedret relasjon.

Det er en økende erkjennelse, også i kvinneorganisasjoner internasjonalt og nasjonalt at kriminalisering eller kun kriminalisering av voldelige partnere i svært mange tilfelle ikke er noen god løsning, og heller ikke hjelper på problemene og konfliktene som paret og deres evt. barn vil ha i fremtiden. Det ser ut til at flere praktikere og forskere innen feltet ser både straff og meglingsmøter som en løsning i noen tilfeller. Domstoler i noen land har da også begynt eksperimentering med slike mellomløsninger eller tilnærminger. Konfliktråd i fengsel kan sees på som bidrag i denne tilnærmingen.

En tilnærming til fengslet som system og til den innsatte, forutsetter et konfliktråd og meglere som evner å forstå sin rolle, begrensninger og muligheter. Megling i saker generert fra fengselet forutsetter videre at meglerne gjennom forarbeid, samtaler og meglingsmøter (tilrettelagte samtaler) har fokus på partenes egentlige motivasjon for samtalen og balansen i styrke, makt og kraft i relasjonen.

KONFLIKTRÅD I FENGSEL

Erfaringer nasjonalt og internasjonalt

Denne veilederen bygger på erfaringer og referanser fra nasjonale og internasjonale prosjekter. I det følgende gis det en fyldig presentasjon av flere prosjekt som har dannet grunnlag for oppbyggingen av tilnærmingen eller modellen for "Konfliktråd i fengsel". Vi viser også til flere eksempler som underbygger oppfatninger om at også spesielle, og alvorlige straffesaker kan håndteres gjennom tilrettelagte møter, når de nødvendige forutsetningene er tilstede.

Konfliktrådets rolle i kriminalomsorgen

Kriminalomsorgen er i støpeskjeen. I 2008 kom det en ny Stortingsmelding om Kriminalomsorgen der det foreslås noen viktige endringer. Et nytt begrep har kommet inn i tenkningen om fengsling, straff og soning, *Restorative Justice*¹², eller gjenopprettende rett. Denne veilederen viser hvordan Konfliktrådet og Kriminalomsorgen som samfunnsinstitusjoner og som konkrete praksiser kan samarbeide for å oppfylle noen felles og til dels nye mål.

Det viser seg at konfliktrådet kan ha flere enn én rolle i kriminalomsorgen. Det ene er å forberede innsatte på livet utenfor murene, dvs. en rehabiliterende rolle. Viktig er det også at fremgangsmåten i megling bryter med den vanlige tenkemåten i et fengsel. Derfor kan megling være nyttig som tilleggskunnskap, ikke bare for de innsatte, men også for de ansatte. Denne veilederen kan derfor også ses som en oppfølging og utprøving av kriminalpolitisk tenkning slik det er utformet i St.prp. nr. 1, 2004-2005: Pkt.4.1.7:

"Tanken om forsoning kan også være et element utenfor straffen. Fængselsoppholdet er en belastning for forholdet til familie og venner, og uten et godt sosialt nettverk øker risikoen for ny kriminalitet. Konfliktrådet har jevnlig kontakt med innsatte i Arendal fengsel for å bistå i en forsoningsprosess for de som ønsker det"

Ett forsøk som skulle vise seg å belyse slike likheter var prosjektet ”Megling i voldssaker” som ble igangsatt av Justisdepartementet i årene 2001-2004. Her kom det frem viktige erfaringer som dannet grunnlag for det videre samarbeidet som ble startet opp i 2004 mellom Konfliktrådet i Agder og Arendal fengsel. Dette arbeidet kan også ses som en videreføring av erfaringer fra innføring av den nye Straffegjennomføringsloven fra 2001 som også er del av forutsetningene for denne veilederen. Denne loven og det påfølgende regelverket krever nemlig et nærmere samarbeid mellom nettopp disse to institusjonene, kriminalomsorgen og konfliktrådet. Reformen la ikke bare et idémessig grunnlag, for eksempel megling som del av samfunnsstraffen, men også et praktisk: Den endret mulighetene for samarbeid mellom fagfolk fra kriminalomsorgen og konfliktrådet om enkeltpersoner¹³. Regelverket åpner for et tettere samarbeid mellom fagfolk, og denne veilederen bygger på konkrete erfaringer fra samarbeidet: ”Oppdagelsen resulterte i et spennende prosjekt hvor målsettingen har vært å sjekke ut behovet for - og eventuelt tilby megling til de innsatte”, skriver Arne Værland¹⁴.

MEGLING I VOLDSSAKER

Erfaringer fra Bergen fengsel

Forsøksprosjektet ”Megling i voldssaker” hadde sitt utgangspunkt i konfliktrådet i Hordaland. Målet var å prøve ut møter mellom partene i alvorlige voldssaker som tillegg til straff.

Den største motstanden mot slike møter møtte man blant fagfolk i straffesakskjeden, dvs. politiet, påtalemyndigheten, domstolen og kriminalomsorgen. Erfaringene fra dette prosjektet var gode i de tilfellene der man fikk anledning til å organisere slike møter i konfliktrådet (Hydly 2004³³). I alvorlige voldssaker er det, som tidligere nevnt, ikke alltid riktig å bruke ordet megling, fordi det som regel ikke dreier seg om megling slik man bruker ordet i f.eks. nabokonflikter, forliksråd eller fredsmegling. Mer handler det om direkte eller indirekte møter mellom parter, deres familier evt. andre nære personer som preges av en hendelse som oppleves og defineres som voldelig.

Erfaringer fra prosjektet

Det er flere erfaringer fra Hordalandsprosjektet som har betydning for konfliktråd i fengsel. Det følgende er basert på erfaringene fra en voldtektssak og en voldssak:

1. Det er ikke alltid at det partene har behov for å snakke om, for å ordne opp i og for å søke enighet om, er det fagfolk tror at de har behov for. Man skal på forhånd danne seg et klart bilde av det partene ønsker.
2. Det er som regel ingen god løsning for familien at far blir kriminalisert og fengslet. Det er andre tiltak som må til. Ett av dem kan være møter i konfliktråd.

Erfaringer i prosjektet viste blant annet følgende:

- a) I noen saker der det var begått drap og voldtekt, der partene ikke orket å møte hverandre, var det mulig for konfliktrådet å foreta et indirekte møte mellom partene. Her hadde megleren samtaler med partene hver for seg og klarerte med begge to hva hun skulle si til den andre hver gang, en slags ”skyttel-megling”. Dette lindret situasjonen for begge parter. Vi fikk disse erfaringene fordi gjerningsmenn og de som var blitt utsatt for vold, henvendte seg til konfliktrådet selv om en rekke typer straffesaker, slik som kvinnemishandling, drap og voldtekt, var utelukket fra prosjektet.
- b) Megling er et misvisende ord i mange voldssaker, der det ikke skal ”megles” i tradisjonell forståelse av ordet. Hensikten med møtet er nettopp møtet. For partene kan det å møtes i det hele tatt, være en stor gevinst¹⁵.
- c) Videre erfarte man at det å forberede og lede møter mellom parter i alvorlige voldssaker er ikke vesentlig forskjellig fra møter i vanlige konfliktrådssaker. Men meglerne og konfliktrådslederne kan ha behov for mer spesiell kunnskap om vold og offerreaksjoner og kommunikasjon mellom parter i voldssaker.
- d) Erfaringene viste også at møter mellom parter i alvorlige voldssaker der den ene sitter i fengsel, kan ta lengre tid, kreve flere formøter, mer forhåndsvurdering og forberedelser, flere telefoner og flere møter enn i andre saker. Flere forhold kan føre til dette. Det kan være knyttet til samarbeidet mellom konfliktrådet og fengselet og forhold knyttet til partene.
- e) Det er et behov for å utvikle samarbeidsformer mellom fengsler og konfliktråd. Meglere og konfliktrådsledere trenger kunnskaper og trening i å være i fengselet hvis møtet skal skje etter dom er falt i saken og den ene parten soner.
- f) Organiseringen av møter i voldssaker kan skje ut fra konfliktrådet dersom tilnærmingen og tilretteleggingen gjøres etter de prosedyrer vi beskriver i denne veilederen.
- g) Det kan for fagfolk innen straffesakskjeden eller helsevesenet (så vel ansatte som deres ledere, for eksempel politietterforskere, psykologer, sosionomer, fengselsansatte osv.) være vanskelig å få innsikt i hva som foregår i et konfliktråd. De kan derfor tro de vet det og mener derfor ofte at møter i Konfliktrådet ikke er egnet eller at de gjør jobben like godt selv. De tror ofte at begrepene alvorlig, skyld og straff betyr noe annet enn det partene mener. Likeledes definerer fagfolk ofte konflikten mellom partene som noe annet enn partene selv, fordi de vektlegger det som har skjedd ulikt.
- h) Det er viktig å ikke blande ideer eller kunnskaper om megling med straff eller behandling – de hører til i to ulike kunnskapsverdener. Meglingsmetoden og -tenkningen kan tydeliggjøres for samarbeidsparter innen straffesakskjeden og i helsevesenet gjennom rollespill.

- i) Nasjonale reformer og internasjonale anbefalinger (Europarådet, EU, FN, Verdensbanken) råder til en sterkere satsning på bruk av Restorative Justice i alvorlige voldssaker. Med bakgrunn i prosjekterfaringene bør møter mellom partene som alternativ eller tillegg til straff i et hvert fall vurderes i konfliktrådet og i forståelse med partene. Dette bør ligge til grunn for vurdering av egnet tidspunkt for møter.

Et konkret eksempel på konfliktråd i en voldtektssak:

Det var en alvorlig voldtektssak mellom tidligere samboere. Hun var plaget av hans families anklager mot henne over at hun hadde ødelagt familien hans. Men hun kunne tenke seg å snakke med ham hvis han innrømmet det han hadde gjort. Konfliktrådsleder tok kontakt med en sosialkonsulent i fengselet som forespurte ham om møte og som mente at han muligens vil stå for det han har gjort for han gikk i psykoterapi. Han innrømmet det han hadde gjort og var positiv til møte. Han slet med skam, frykt for skandalisering, stemping, sorg, depressive følelser og så at tilbudet kunne være positivt. Hun skulle ønske at hun kunne møte ham og familien hans på gaten uten angst. Konfliktrådsleder formidlet deres ønsker til hverandre, og de ble lettet over hverandres gjensidige forsikringer via konfliktrådet. Han avsluttet med å si at dette tilbudet var bra, men det ville ha vært enda bedre om det hadde kommet mye tidligere.

Saksarbeidet var omfattende, gikk over mange måneder, involverte flere fagfolk i politiet og kriminalomsorgen og besto av ca. 14 opp til halvannen times lange samtaler over telefon eller i møte (med gjerningsmannen) i konfliktrådet.

Denne saken illustrerer flere ting:

1. Invitasjonen til parter om å møtes bør komme så tidlig som mulig
2. "Skyttel-megling" er også mulig, der partene ellers ikke kan eller vil møtes ansikt til ansikt
3. Ingen sak bør være "for alvorlig" til at partene kan møtes direkte ansikt til ansikt – eller indirekte – i form av "skyttel-megling".
4. Mange fagfolk, særlig innenfor "offer-arbeid" mener at seksuelle overgrepssaker, herunder voldtekt, er uegnet til møter mellom partene. Erfaringer fra forskning og praksis viser til at mange flere enn de hadde trodd, faktisk ønsker å møtes. Det er viktig å overlate en slik avgjørelse til partene selv, under forutsetning av at møteledere eller meglere informerer og trykker begge parter på beste måte – og sørger for at møtet blir kontrollert og forutsigbart for begge og at partene har et støtteapparat rundt seg.

MEGLING I FENGSEL 2004 - 2005 Erfaringer fra Arendal fengsel

Fra prosjektet "Megling i fengsel" i Arendal som ble startet i 2004, erfarte man at mange av de viktigste konfliktene som de innsatte opplevde, var familiekonflikter. Man lærte også at konfliktløsning

i slike familieforhold var et svært viktig tiltak i rehabiliteringen av de innsatte (Hydly 2005¹⁶). Dette er et helt annet argument enn det motargumentet som ofte blir brukt mot konfliktråd i alvorlige straffesaker; at offeret skal ofres en gang til av hensyn til gjerningsmannens rehabilitering. Først og fremst er det nå kjent fra mange forskningsresultater internasjonalt at det er ofrene som har mest å hente i slike dialogmøter med gjerningspersonene. Dernest vet vi også at begge parter, i større grad enn ved straffesakshåndtering, føler gjensidig lettelse og lindring ved møtene.

Erfaringene i Arendal fengsel er generelt nyttige for oss:

- a) Arbeidet, fremgangsmåter, formøter, megling og etterarbeid må være klart formidlet, skriftlig og muntlig. Ledelsen og øvrige ansatte må orienteres grundig. Det er en stor fordel at flere av betjentene er positive til arbeidet, forstår hva det går ut på og bidrar til å motivere både ledelse og sine kolleger for øvrig, i tillegg til de innsatte.
- b) Enhver uformell anledning bør brukes til å prate med de ansatte på vakt, fortelle om konfliktrådet og meglingsvirksomheten, og oppfordre de ansatte til å være med på orienteringsmøtene med de innsatte. Jo flere av de ansatte som kommer med oss, sitter med i gruppa av innsatte og lyttet til hva som ble sagt, jo bedre. Slik kan kunnskap om konfliktrådet og megling også bli del av de ansattes egen kunnskap.
- c) Det er en fordel å få tildelt en spesiell kontaktperson, som så videreformidler kontakt, både til innsatte og til deres kontaktbetjenter.
- d) Det er viktig å klarlegge egnethet og motivasjon. Det gjelder begge parter. Betjentene kan fange opp slike ønsker og følelser hos innsatte, og formidle dette videre til oss. Men det er konfliktrådet som må avklare videre muligheter, ved hjelp av samtaler med den eller de partene som befinner seg utenfor fengselet. Deres vilje og motivasjon er utslagsgivende for om man kan gå videre med planlegging av megling. Konflikten eventuelle egnethet for megling er avhengig av langt mer enn den innsattes motivasjon. Begge (eller alle) parter (på hver side) skal føle at det er trygt og forutsigbart å møtes.
- e) Man skal også forklare den tenkning som ligger bak konfliktrådet, som baseres på en annen tilnærming og menneskesyn enn det som ligger til grunn for arbeidet i et fengsel, slik som skyldspørsmål, straff og tvangstiltak, slik lovverket har definert det. Megling handler ikke om skyld og straff, men om ansvar, en mulig avtale og forsoning mellom partene. Megling må aldri bli "et ris bak speilet", uansett hvor positivt det enn måtte se ut for de ansatte. Megling forutsetter absolutt frivillighet fra partene som har konflikten.

To illustrerende erfaringer

”Det er ikke kjekt å ha barn som har far i fengsel”

Sissel er en ung, meget velutdannet kvinne med tre små gutter, i full jobb i helsevesenet. Hun har blitt alvorlig mishandlet av sin mann over ca. 10 år og anmeldte til slutt mannen for dette. Han fikk ett års ubetinget fengsel. Hun sa i en samtale med en megler i konfliktrådet *”Hadde vi fått tilbud om dialog eller megling i forkant, så ville jeg heller ha valgt det. Det er ikke kjekt å ha barn som har far i fengsel”*. Hun skrev et langt brev der hun beskriver sine erfaringer og oppsummerer at det er svært vanskelig å få relevant hjelp innen helse-, sosial- eller straffesakskjede; hjelp som kan føre til at det går an for alle parter å leve videre etter at volden har skjedd. Til tross for at hun hadde voldsalarm, bodde i samme gate som politistasjonen, var vel skolert i forebyggende arbeid osv. var det liten hjelp å få hver gang hennes tidligere ektemann holdt på å rive ned inngangsdøren, vekke alle naboene, true og skremme barna.

”Det er viktig at de innsatte her lærer å bilegge en konflikt, lærer ved rollespill, lærer å snakke sammen på en voldsfri måte, snakke uten å slå helselaus...” (En ansatt i fengselet)

”Den blinde mannen”

En natt blir en eldre, blind mann brutalt overfalt og ranet hjemme i sin egen leilighet av to unge gutter. Guttene blir pågrepet, siktet og dømt til soning i fengsel for ugjerningen. I det øyeblikk saken havner i det norske strafferettssystemet er staten blitt ”medeier” i en konflikt. Den blinde mannen og de to guttene håndterer ikke selv sin konflikt, men får hver sin juridiske representant som håndterer konflikten på vegne av dem. Vi kan si det slik at strafferettssystemet gjør at den blinde mannen og de to unge guttene *slipper* å møtes ansikt til ansikt og snakke sammen om det som er skjedd. Eller vi kan si det slik at straffesystemet gjør at de ikke får *anledning* til å møtes ansikt til ansikt og snakke sammen om det som er skjedd.

Hva hadde skjedd dersom den blinde mannen hadde møtt de to guttene til en samtale? Ville det kunne føre til noe positivt? Eller ville det kunne oppleves som et nytt overgrep mot offeret? Vi vet noe av svaret på disse spørsmålene for den blinde mannen ble invitert til å møte en av de to guttene til en samtale i konfliktrådet. Møtet ble en positiv opplevelse både for partene og for meglerne. Den blinde mannen fikk fortalt om sin lidelse, angst og utrygghet, og den unge gutten fikk forklart seg og bedt om unnskyldning.

Disse to ulike sakene viste med all tydelighet at megling i alvorlige voldssaker kunne ha noe for seg. Erfaringer og forskning fra en rekke land, som Danmark, England, Belgia, Australia, Canada, Thailand, New Zealand og USA¹⁷, viser at megling kan være et godt alternativ eller et supplement til straffesak, også i alvorlige voldssaker, og at mange ofre og gjerningspersoner opplever megling som mer tilfredsstillende enn tradisjonell strafferettslig behandling. I voldssaker kan det virke misvisende å bruke begrepet

megling, slik mange ser ut til å tolke dette begrepet. Her er det ikke nødvendigvis megling mellom to likeverdige parter som er aktuelt, men mer et *møte mellom to eller flere personer som har behov for å snakke ut*. Det blir klart at man ikke ”megler” mellom et offer og en gjerningsmann, kanskje med mindre begge har utøvet vold og begge har lidt skade. Selve møtet i et nøytralt rom, med upartiske ordstyrere (dvs. meglere) har imidlertid ofte en lindrende effekt for begge parter¹⁸.

”Hvordan kan vi møne de innsatte til å bruke

konfliktrådet”, sa en velvillig og svært motivert ansatt i fengselet. Vårt råd er at det kan man først når man selv har lært og forstått konfliktrådets overordnede ide og de konkrete forutsetninger og muligheter som parter i en konflikt har til å komme videre i livet.

Erfaringer fra andre land

I Amsterdam gjennomførte man på 80-tallet et forsøk der voldtektssaker gikk for sivil domstol. Det skulle vise seg å være til nytte for de det gjaldt, ofre og gjerningsmenn. De kom til orde i rettsalen uten språklig styring fra fagfolk. De fortalte med egne ord om lidelse, smerte, anger og raseri. Og de kom også til orde og forhandlet selv om erstatning og oppreisning. Dette er et sentralt argument for megling. Forskning fra ulike land viser at selve meglingen fører til en ”avmonsterifisering” av gjerningspersonene og en lettelse av offerets angst, lidelse og følelse av avmektighet. Dette kan også gjelde gjerningspersonen egne, tilsvarende følelser. Når det gjelder voldshandlinger, så har det vært gjennomført vellykkede møter mellom partene også ved drap og voldtukt (Justisdepartementet 1999).

I Belgia, som er et foregangsland på dette området, er det blant annet organisasjonen Suggnomé som har ansvaret for å få til slike møter. Her gjennomfører de det som den nye belgiske loven av 2005 tilsier, nemlig at det er en rett for både offer og gjerningsperson i alle typer straffesaker å få møtes i konfliktråd. Belgia har altså som det første landet i Europa godkjent og iverksatt det som er både EU-kommisjonens, Europarådets og FN’s anbefalinger for partenes rettigheter i straffesaker.

Mye statistikk tilsier at 70 - 75 % av voldtakter som begås er mellom folk som kjenner hverandre fra før. Forskning som finnes på konfliktrådshåndtering i voldelige parforhold er liten, men av nyere dato.

Fra Finland og Østerrike kan vi referere følgende resultater:

Finland¹⁹: Her gjennomførte to prosjektledere²⁰ i fire ulike forsøkskommuner en oppfølging i 28 familievoldssaker med fem konfliktrådsledere og 16 meglere. Intervjuer, to ganger i hver sak i til sammen 28 voldssaker, og videre undersøkelser av dokumenter fra megling, påtalemyndighet og domstol i til sammen 416 voldssaker, og også observasjoner i 32 saker ble gjennomført. Forskerne fant følgende:

- Kriterier for egnethet for konfliktråd kan ikke bestemmes ut fra voldens alvorlighetsgrad eller type straffesak, men ut fra partenes vilje og motivasjon og omstendighetene i saken²¹
- I halvparten av sakene der megling var foretatt før hovedforhandling i retten, tok domstolen hensyn til dette, og da ble straffen nedsatt eller sett bort fra.
- Megling i slike saker kan bli starten på at paret løser sine voldsproblemer på bedre måter. Dette er avhengig av hvor godt møtet fungerer for partene og derfor også av hvor godt tilretteleggerne av slike møter arbeider i konfliktrådet.

Østerrike: Det ble gjennomført en studie av effekten av megling i mishandlingssaker sammenliknet med straffesaksgang²². Målsettingen med prosjektet var å beskrive og analysere bruk av megling ved vold i parforhold. Videre var det viktig å se på effekten for partenes videre liv, sammenliknet med straffesaksgang. Det ble brukt observasjoner av meglinger, intervjuer med parter, som ble gjentatt etter tre til fire måneder, ulike analyser av megling og domstolsmateriale i 85 saker, med 60 observasjoner og 76 intervjuer. De viktigste funnene viser at det ikke er mulig å etablere noen liste av kriterier for utvelgelse av egnede saker eller saksforhold. Det foreslås i stedet en ”prosess-diagnose” som innebærer en nøyaktig vurdering av partenes behov og ressurser samt en status av deres parforhold. Valg av tiltak bør gjøres ut fra dette og vurderes på nytt ved behov. Både rettsprosessen og meglingsprosessen er effektive hovedsaklig som forsterkere av et forhold mellom partene som allerede var i gang, ofte forårsaket av kvinnen idet hun hadde politianmeldt forholdet. Megling var mer egnet til å avdekke dypere problemer mellom partene. Bare sjelden skjedde det noe nytt mellom partene, enten saken kom til megling eller til retten.

En annen undersøkelse fra Østerrike er en spørreskjemaundersøkelse av 258 deltakere i meglinger som viser at det var en stor grad av generell tilfredshet med meglingsmøtene. Kvinnelige ofre var mer tilfreds enn mannlige ofre, særlig i saker med vold i parforholdet. 74 % opplevde at overgriperen hadde tatt ansvar i direkte meglingsmøter mot 45 % av straffesaker generelt. Mange kvinner hadde følt seg engstelige ved møtene. Dette tilsier at meglernes må bruke nødvendig tid på forberedelsene for å trygge partene.

Det finnes ikke mange dokumenterte erfaringer med megling/konfliktråd i fengsel. Det er gjort enkelte forsøk spesielt i Belgia²³, i Irland²⁴ og også i Storbritannia²⁵. Etter at ofre og gjerningspersoner i Belgia i 2005 fikk en lovfestet rett til å møtes, uavhengig av straffesaken, foreligger det nå etter hvert atskillig erfaring og god praksis å lære av.

Det finnes til nå lite litteratur på området. En av de ytterst få er boken ”Restorative Justice and Family Violence” av to internasjonalt anerkjente australske kriminologene og forskere på området, John Braithwaite og Heather Strang fra 2002. Den er en gjennomgang av over 10 ulike undersøkelser og/eller mangeårige

erfaringer med forskjellige former for ”gjenopprettende håndtering” i familie voldssaker fra Australia, New Zealand, Canada og flere stater i USA. En undersøkelse, beskrevet i denne boken, er fra Newfoundland hvor straffesaker pga. barne- og partnermishandling ble delt i to. Den ene gruppen på 32 familier, med hele 472 deltakere, ble henvist til restorative conferencing, dvs. stormøte, slik det er beskrevet tidligere, og den andre gruppen på 31 familier til vanlig straffesaksbehandling. En halvering av nye overgrep ble funnet i stormøte-gruppa, inklusive en reduksjon av alkoholproblemer, mens ny mishandling steg med 31 % i straffesaksgruppa – ett år etter. Evalueringen var både kvalitativ og kvantitativ.

Ved konfliktrådet i Sør-Trøndelag foregår det et prosjekt med tilrettelagte møter i familie voldssaker. Det blir evaluert i 2010. Erfaringene, sett fra prosjektleders ståsted, er meget positive²⁶.

Modellen til familieråd er fra New Zealands mangeårige praksis med *family group conferencing*. Mange av disse sakene er mishandlingssaker der ikke bare barn, men også kvinner er blitt mishandlet. Erfaringene er meget gode. Barns sikkerhet har økt, mishandleren har blitt holdt ansvarlig av de andre familiemedlemmene og evt. av nettverket, og familiene har blitt styrket. Erfaringene er at selv meget ressursvake familier har ressurser, og tilsvarende er erfaringene til nå i det norske forsøket at familier/nettverket som regel kommer opp med bedre og mer kreative løsninger enn barnevernspersonalet – nettopp fordi de kjenner familiens styrker og svakheter mer inngående.

Den store RISE-undersøkelsen fra Canberra (Reintegrative Shaming Experiments) viser at det er utelukkende familiens og nettverkets fordømmelse som fører til at gjerningsmenn føler skam over det de har gjort, ikke domstolen. Av dette slutter man at stormøter i kvinnemishandlingssaker vil ha større effekt enn domstolsbehandling, fordi nettopp familie og venner kan få gjerningsmannen til å forstå det uakseptable i sine handlinger, i tillegg til at kvinnen får en støtte og en oppreisning av de samme personene (Braithwaite & Strang 2002).

Når det gjelder spesielt voldtekt, finnes det noen undersøkelser:

Fra Danmark viser en begrenset undersøkelse i 2003/2004 ved Rigshospitalet i København²⁷ at 16 kvinner ønsket å møte mannen som hadde begått voldtekten. For fem av disse ble det etablert et møte mellom partene. Kvinnene hadde nytte av møtene, også de kvinnene som ikke fikk møte voldsutøveren. Følelsen av å få oppreisning ga dem muligheter for å legge hendelsen bak seg og komme seg videre i livet²⁸.

Det finnes tilsvarende rapporter fra New Zealand²⁹, USA³⁰ og Canada³¹. Alle disse rapportene, enten de er skrevet av dommere eller samfunnsforskere, beskriver prosjektene og resultatene i positive ordelag.

Hva ønsker partene?

Som en konklusjon kan det sies at de aller fleste undersøkelser og oversikter fra Europa, USA, Canada, Australia og noen fra Asia og Afrika viser at flertallet av voldsofre generelt, enten det dreier seg om vold eller seksuelle overgrep i familien eller ikke, ønsker å møte gjerningspersonen for å få fortalt hva volden har gjort med dem, for å få oppreisning, for å få en forklaring, og evt. også for å få en unnskyldning. Kanskje overraskende er det at det ikke alltid er beklagelse eller spørsmålet om tilgivelse som er det vesentligste for mange.

Undersøkelsene viser også til at et flertall av ofre hadde et bedre utbytte av slike møter enn av behandling i strafferetten. Gjerningspersoner er også villige til slike møter, mens det kommer frem i noen undersøkelser at det er vanskeligere for dem enn for ofrene å møtes ansikt til ansikt. En nylig utgitt internasjonal evalueringsrapport³², viser at konfliktråd, hvordan det enn blir målt, er like effektiv eller bedre enn tradisjonelle metoder innen strafferett når det gjelder både hjelp til ofrene og til kriminalitetsreduksjon, uansett hva slags gruppe av gjerningspersoner som er studert.

Under gode betingelser for organiseringen og gjennomføringen av møtet/evt. møtene mellom partene, så er det bedre sjanser for fremtiden for endring og bedring i forholdet mellom dem, enten de blir enige om å ses igjen eller ikke. Det er en økende erkjennelse, også i kvinneorganisasjoner internasjonalt og nasjonalt at kriminalisering eller kun kriminalisering av voldelige partnere i svært mange tilfeller ikke er noen god løsning, og heller ikke hjelper på problemene og konfliktene som paret og deres evt. barn vil ha i fremtiden. Det ser ut til at flere aktivister og forskere innen feltet ser både straff og meglingsmøter som en løsning i noen tilfeller. Domstoler i noen land har da også begynt eksperimentering med slike mellomløsninger.

Denne veilederen er ment å være til hjelp nettopp til denne mellomløsningen, slik det nå ser ut til å være en økende opinion for: et samarbeid mellom straffesakskjeden (dvs. politiet, påtalemyndigheten, domstolen, kriminalomsorgen) og konfliktrådet og partene i saken, med utvidet skolering av motiverte og egnete meglere til slikt arbeid.

VEDLEGG

Konfliktråd i fengsel

Samarbeidsavtale mellom

..... fengsel

og

Konfliktrådet i

Evje fengsel og Konfliktrådet i har til hensikt å etablere et samarbeid gjennom modellen "Konfliktråd i fengsel" fra 01.01.2010.

I hovedsak innebærer samarbeidet at det fra fengselets side legges til rette for å arrangere dialogmøter og temakvelder samt tilrettelegging for meglingsmøter i fengselet ved behov. Møtene i feng-

selet ledes av medarbeidere og meglere fra Konfliktrådet i Ansatte i fengselet vil i videre ha ansvar for informasjon om tilbudet til de ansatte samt tilrettelegging (forarbeid) av møtene i fengselet. Se målsettinger samt "Veileder for konfliktråd i fengsel".

Målsettingen med samarbeidet:

1.0 Hovedmål:	Konfliktrådet og fengselet har gjennom samarbeidet lagt til rette for å styrke de innsattes muligheter for forsoning, gjenoppretting og rehabilitering i forbindelse med konflikter/relasjoner.
1.1 Delmål:	Styringsgruppe er etablert innen 01.02.2010
1.2 Delmål:	Ansatte og innsatte er kjent med samarbeidet gjennom informasjon på personalmøter og andre interne informasjonskanaler, f.eks intranett og "Veileder for konfliktråd i fengsel".
Tiltak:	Drøfte samarbeidet internt i virksomhetene og velge ut relevante personer til styringsgruppa. To personer fra fengselet og to fra konfliktrådet.
Tiltak:	Informasjon av konfliktrådet og presentasjon av samarbeidet på personalmøte 4. desember 2009.

2.0 Delmål : Konfliktrådet og fengselet har gjennomført 8 dialogmøter med de innsatte i løpet av året.

2.1 Tiltak: Fastsette møtedager og tid innen 01.02.2010.

2.2 Tiltak: Samarbeidet evalueres i samarbeidsmøte x 1 pr. år (desember /januar).

2.2 Ansvar: Styringsgruppa.

3.0 Delmål:: Gjennomføre meglingsmøter i fengselet (evt. eksternt) ved behov.

3.1 Tiltak: Betjentene gjøres kjent med konfliktrådet og tilbud om megling og fortløpende (når hensiktsmessig) gjør dette kjent overfor de innsatte.

3.2 Tiltak: Fengselet v/kontaktbetjent reserverer møterom. Konfliktrådsleder melder besøkende personer til avdelingsleder for sikkerhetsklarering etter at de aktuelle personer er orientert om denne prosedyren. Megler avtaler møtetid og sted med partene.

3.3 Ansvar: Ansatte og meglere.

Sted og dato:

.....
Sign fengslesleder

.....
Sign konfliktrådsleder

..... fengsel

..... i Agder

For “Modell for samarbeidet mellom konfliktråd og fengsel” se side 13

Noter

- ¹ nå Universitetet i Agder
- ² <http://www.konfliktraadet.no/upload/Konfliktråd%20i%20fengsel,%20Hydle%20og%20Værland.pdf>
- ³ Hasund, Ingrid Kristine & Hydle, Ida 2007 Ansikt til ansikt. Konfliktrådsmedling mellom gjerningsperson og offer i voldssaker. Oslo: Cappelen akademisk.
- ⁴ <http://www.konfliktraadet.no/upload/Nettverksmedling,%20evalueringsrapport.doc>
- ⁵ <http://www.konfliktraadet.no/templates/Page.aspx?id=407>
- ⁶ <http://www.helse-og-velferdsetaten.oslo.kommune.no/bolig/konflikthandtering/>
- ⁷ Einarsson 2002, NOVA - Økt demokrati i barnevernet
- ⁸ Prosjektet ble gjennomført av Professor Anton van Kalmthout og Femke Hofstee-van der Meulen fra Universitet i Tilburg (Nederland), Utenriksenheten av den nederlandske friomsorgen, Greifswald Universitet (Tyskland), Jesuit Refugee Service-Europe, Hungarian Helsinki Committee (Ungarn), Conférence Permanente Européenne de la Probation (CEP) and nasjonale eksperter. Prosjektet ble blant annet finansiert av den Europeiske kommisjon.
- ⁹ <http://www.foreignersinprison.eu/>
- ¹⁰ Prosjektets resultater er blitt presentert i det Europeiske parlamentet på Onsdag 13. september 2006. Konferansen ble ledet av Jules Maaten, medlem i det Europeiske parlamentet og Formann i arbeidsgruppen Prisoners Abroad. Deltakere på konferansen var parlamentsmedlemmer, representanter fra europeiske fengselstjenester, konsulater, utenriksdepartementer, justisdepartementer, NGO's, akademikere og presse.
- ¹¹ Restorative Justice: The Evidence— Report Draws Attention to RJ in the UK
- ¹² <http://www.konfliktraadet.no/Restorative-justice/Post.aspxhttp://www.google.no/>
- ¹³ se <http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/usr/www/lovdata/all/nl-20010518-021.html&dep=alle&titt=straffegjennomf%C3%B8ringsloven&>
- ¹⁴ Værland, Arne 2004 Innsatt i Arendal fengsel: - Hvorfor var det ingen som fortalte meg om konfliktrådet da jeg var 15 år? Opp og avgjort nr. 2, høsten 2004.
- ¹⁵ Liv Mørland understreker nettopp dette i sin rapport om nettverksmedling (2003:6): "Konfliktrådsmøter kan også ha hatt mer preg av samtaler enn av medling og forhandling. På bakgrunn av ulike erfaringer foreslås derfor å endre fokuset i konfliktrådene fra medling og meglere til samtaler mellom parter og støttepersoner, ført an av en koordinator fra lokalsamfunnet.
- ¹⁶ <http://www.konfliktraadet.no/upload/Konfliktråd%20i%20fengsel,%20Hydle%20og%20Værland.pdf>
- ¹⁷ Welcome to International Institute for Restorative Practices (<http://www.iirp.org/>)
- ¹⁸ På konfliktrådets hjemmeside finnes gode definisjoner av medling som også kan være relevante i voldssaker; Når man befinner seg midt i en konflikt har man ofte mistet tilliten til den eller dem man er i konflikt med. Kanskje har man nesten mistet troen på at det kan finnes en løsning på konflikten. I slike situasjoner kan medling være en mulighet. Megler er upartisk og hjelper partene med å finne felles grunn og veier ut av konflikten. Medling er et møte mellom to eller flere personer i konflikt, og en utenforstående person, som sikrer at det blir snakket både om det man er uenige om og de følger det har hatt for den enkelte (se <http://www.konfliktraadet.no/templates/Page.aspx?id=422>).
- ¹⁹ National Research and Development Centre for Welfare and Health, STAKES
- ²⁰ Juhani Iivari and Aune Flinck
- ²¹ I prinsippet er dette de samme erfaringene som ble gjort i forsøkeprosjektet i Bergen
- ²² Prosjektleder var en erfaren internasjonal konfliktrådsforsker Christa Pelikan
- ²³ Newell, Tim 2000 Responding to the Crises. Belgium establishes restorative prisons. London: Kings College, International centre for Prison Studies.
- ²⁴ Liebmann, M., and Braithwaite, S. Restorative Justice in Custodial Settings. Report for the Restorative Justice Working Group in Northern Ireland, Dublin, UK: Restorative Justice Ireland Network.
- ²⁵ Mackay, Robert 2002 'Ethics and Restorative Justice in Prisons' in (ed) J Vanaker, Herstel in Detentie Brussels: Uitgeverij Politeia. se også: <http://www.euforumrj.org/html/search.asp?strZoek=prison&submit=search&chkSelection=topic>).

- ²⁶ Konfliktrådet | Guro Angell Gimse's blogg
(<http://www.konflikttraadet.no/no/Blogg/My-Blog/?userId=235&entryId=1245>)
- ²⁷ <http://rh.dk/rh.nsf/Content/centerforvoldtgtsofre>
- ²⁸ Se også Nordisk Forum for Megling og Konflikthåndtering, og
http://www.lokk.dk/PDF/Seminarer/NKMOV/2006/Oplaeg%20_KarinSMadsen.pdf
- ²⁹ <http://www.restorativejustice.org/resources/docs/mcelrea14>
- ³⁰ <http://www.vorp.com/>, <http://restoreprogram.publichealth.arizona.edu/research/Koss%202006%20RJ%20for%20Sex%20Crimes.pdf>, <http://www.annalsnyas.org/cgi/content/abstract/1087/1/206>,
<http://www.restoreprogram.publichealth.arizona.edu/>
- ³¹ http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/abor_corrections/199703_e.pdf
- ³² Restorative Justice: The Evidence— Report Draws Attention to RJ in the UK
- ³³ Hydle, Ida Prosjekt "Megling i voldssaker" ved Konfliktrådet for Hordaland. Evalueringsrapport. Skriftserien / Høgskolen i Agder, 110. Kristiansand: Høgskolen i Agder, 2004. 137 s. ISBN 82-7117-534-3. ISSN 0806-5942.